

महाराष्ट्र प्रदेश कॉँग्रेस कमिटीचे मुख्यपत्र
जनमानसाची **शिवांगी** साप्तर्षी

ऑगस्ट २०१३ • मूल्य रु. १०/-

अन्न सुरक्षा विधेयक, सरकारची आणखी एक व्यवस्था

- सोनियाजी गांधी

काँग्रेस पक्षाच्या ध्येय-धोरणांचा
ध्यास असलेले लोकप्रिय नेते

मान्माणिकरवडी ठाकरे

अध्यक्ष - महाराष्ट्र प्रदेश काँग्रेस कमिटी
यांना

वाढाविकासाच्या
तांत्रिकशंभवाचा

पदाधिकारी व कर्मचारी
महाराष्ट्र प्रदेश काँग्रेस कमिटी

शिदोरी

मासिक

वर्ष ४ थे | अंक : २ | ऑगस्ट २०१३

■ मुख्य संपादक
माणिकराव ठाकरे

अध्यक्ष : महाराष्ट्र प्रदेश काँग्रेस कमिटी

■ संपादक
अॅड. गणेश पाटील
सरचिटणीस : महाराष्ट्र प्रदेश काँग्रेस कमिटी

■ कार्यकारी संपादक
दत्तात्रय ऊर्फ सुनील रा. खांडगे

■ संपादकीय सदस्य
माणिकराव जगताप : सरचिटणीस-म.प्र.कॉ.क.
अरुण मुगदिया : सरचिटणीस-म.प्र.कॉ.क.
संजय बालगुडे : चिटणीस-म.प्र.कॉ.क.

■ मुख्य पृष्ठ, मांडणी
संजय कदम, संदेश कशिलकर
भायखळा, मुंबई-२७.

■ मुख्य कार्यालय
टिळक भवन, काकासाहेब गाडगीळ मार्ग,
दादर (प.) मुंबई - २५.
पक्षाअंतर्गत कार्यक्रम, प्रतिक्रिया, लेख
shidoricongress@gmail.com यावर पाठवावे.

शिदोरी यापुढे

www.shidori.maharashtracongress.com

संकेतस्थळावर उपलब्ध

मूल्य रु. १०/-

वार्षिक वर्गणी रु. १००/-
पंचवार्षिक वर्गणी रु. ५००/-

या अंकात व्यक्त केलेल्या मतांशी
संपादक सहमत असतीलच असे नाही.
(सर्व वाद मुंबई न्यायकक्षेत)

आंतरांग

■ संपादकीय.....	०४
■ मेरा भी एक सपना है.....	०६
■ अन्न सुरक्षा विधेयक.....	१०
■ एक ऐतिहासिक पाऊल.....	११
■ महाराष्ट्रात अन्न सुरक्षा.....	१२
■ सोनियाजींची नामी युक्ती.....	१३
■ कारणी लागेल प्रत्येक कण.....	१६
■ विकासाचे प्रणेते, उमदे नेते.....	१९
■ दूरदृष्टी लाभलेले खंबीर नेतृत्व.....	२२
■ विकासाची उज्ज्वल परंपरा.....	२७
■ कोरडवाहू शेतीचा शाश्वत विकास.....	३१
■ शेतकरी हिताचे घेतलेले निर्णय.....	३५
■ अण्णाभाऊ साठे.....	३८

हे मासिक मालक महाराष्ट्र प्रदेश काँग्रेस कमिटी यांचकरिता मुद्रक, प्रकाशक, संपादक अॅड. गणेश रमेशराव पाटील यांनी हृगुमा ऑफसेट प्रिंटिंग प्रेस, म्युनिसिपल इंडस्ट्रीयल इस्टेट, केशवराव खांडे मार्ग, भायखळा (प.), मुंबई - ४०० ०२७ येथे छापून महाराष्ट्र प्रदेश काँग्रेस कमिटी, टिळक भवन, काकासाहेब गाडगीळ मार्ग, दादर (प.), मुंबई - ४०० ०२५. येथून प्रसिद्ध केले. MAHMAR/2010/33433

संपादकीय

जनमानसाची
शिंदोरी

स्वातंत्र्य दिनापासून स्फूर्ती घेऊन

१०१४
च्या

**विजयाचा
सकल्प
करू या!**

मि त्रांनो, स्वतंत्र भारताचा नागरिक होण्याची संधी १५ ऑगस्ट, १९४७ रोजी आपल्याला मिळाली. स्वातंत्र्य हा प्रत्येकाचा नैसर्गिक हक्क आहे. परंतु तो आपल्यापासून हिरावून घेतला गेला होता. जगावर अधिराज्य गाजवणाऱ्या तत्कालीन सत्तेने आपल्याला स्वातंत्र्यापासून वंचित ठेवले होते. एवढ्या बलाढ्य सत्तेशी रणांगणात लदून स्वातंत्र्य मिळवणे काही सोपी गोष्ट नव्हती. अहिसा, असहकार आणि सत्याग्रह अशी प्रभावी हत्यारे वापरून महात्मा गांधी यांनी देशाला स्वातंत्र्य मिळवून दिले.

गांधीजीनी भक्तीच्या मार्गातून आपल्या देशाला स्वातंत्र्य मिळवून दिले आहे. 'अहिसेतून स्वातंत्र्य हा एकमेव मार्ग मला माहीत आहे. अहिसा हे धाडसी माणसाचे लक्षण आहे. अहिसेच्या मार्गातून जाताना आपण आत्मसन्नान जपला पाहिजे. अहिसा हे साधन आहे तर सत्य हे साध्य आहे,' असे गांधीजी म्हणत. गांधीजीची अहिसेच्या चळवळ संपूर्ण जगभरात लोकप्रिय झाली. गांधीजीनी अहिसेच्या मार्गाने आयुष्यभर वाटचाल केली. गांधीच्या अहिसेच्या मार्गामुळे आपण स्वातंत्र्य मिळवू शकलो. १५ ऑगस्ट, २०१३ रोजी आपण आपल्या देशाचा ६७वा स्वातंत्र्यदिन साजरा करीत आहोत. आपल्या सर्वांसाठी हा मोठा भाग्याचा क्षण आहे. भारताने स्वातंत्र्यप्राप्तीपासून

सर्वसमावेशक असा विकास केला आहे. पंडित नेहरूंची हरितक्रांती, लाल बहादूर शास्त्री यांचा 'जयजवान जयकिसान' मंत्र, इंदिराजींची 'संरक्षण क्रांती', राजीव गांधींची 'संगणक क्रांती' आणि सोनियाजी तसेच पंतप्रधान मनमोहन सिंग यांची 'मनुष्यबळ विकासक्रांती' हे देशाच्या प्रगतीच्या प्रवासातील मैलाचे दगड ठरले आहेत. यूपीए सरकार म्हणजे विकासाचे ध्येय असणाऱ्या समविचारी पक्षांचे सरकार. यूपीए सरकार म्हणजे प्रगतीचे सरकार. सर्वांना बरोबर घेऊन जाणारे धर्मनिरपेक्ष सरकार. यूपीए सरकार म्हणजे वचनपूर्ती करणारे सरकार. विकास हे यूपीए सरकारचे मुख्य ध्येय आहे. पायाभूत विकासाला महत्त्व देणाऱ्या यूपीए सरकारने एकामागे एक असे नवे प्रकल्प उभे केले. भारतातील १३ शहरांमध्ये भेट्रो रेल्वेची उभारणी, ए.आय.आय.एम.एस.सारख्या ६ संस्थांची निर्मिती, ८ नवीन आय.आय.टी.ची निर्मिती आणि २७ नवीन केंद्रीय विश्वविद्यालयांची निर्मिती ही ठळक कामे यूपीए सरकारने हाती घेतली आहेत. यूपीए सरकारने घेतलेल्या महत्त्वपूर्ण निर्णयामुळे, गेल्या तीन वर्षांत महागाईचा सर्वांत नीचांकी दर राखण्यात सरकारला यश मिळाले आहे. यूपीएच्या कालखंडात सध्या जरी ५.५ टक्के विकासदर असला तरीही सरासरीचा विचार करता, ८ टक्के विकास दर राखण्यात आपण यशस्वी झालो आहोत. संरक्षण हा सर्वांत महत्त्वाचा आणि जिव्हाळ्याचा विषय आहे. संरक्षण विभागाचे, तसेच पोलीस दलाचे आधुनिकीकरण करण्याचे यूपीए सरकारने ठरवले आहे. संरक्षण खर्चावर यूपीए सरकारने सुमारे २ लाख कोटी एवढ्या खर्चाची तरतूद केली आहे. सन २००४-०५मध्ये संरक्षण खर्चात केल्या गेलेल्या खर्चाच्या तुलनेत ही गुंतवणूक सर्वाधिक आहे.

सन २००४-२००५मध्ये रु.१५,२१३ कोटीच्या औषधांची,

भारतातून परदेशात निर्यात केली जात असे. यात वाढ होऊन ही निर्यात सन २०११-२०१२मध्ये रु.६३,३४७ इतकी झाली आहे. सर्व शिक्षा अभियान ही महत्त्वाकांक्षी योजना म्हणून ओळखली जाते. शिक्षणाच्या हक्काचा तो एक भाग आहे. या योजनेअंतर्गत देशभरातून ११,७६,५०२ शिक्षकांची नवीन पदे मंजूर करण्यात आली असून, त्यापैकी सुमारे १२,३४,०९६ जागा आत्तापर्यंत भरल्या गेल्या आहेत. बँकिंग लॉमध्ये सुधारणा, डायरेक्ट बेनीफीट ट्रान्सफर, किरकोळ विक्री क्षेत्रात थेट परदेशी गुंतवणूक, साखरेची नियंत्रणातून मुक्तता, डेडिकेटेड फ्राईट कॉरीडॉरच्या कामांना वेग यामुळे आपल्या देशात विकासाचे वारे वाहू लागले असून, पब्लिक प्रोक्यूअर बिल, अन्न सुरक्षा बिल आणि ज्यूडिशिअल अकाउंटीबीलीटी बिल ही विधेयके संसदेत मंजुरीच्या प्रतीक्षेत आहेत. लवकरच या विधेयकांचे कायद्यात रूपांतर होणार आहे. यूपीए सरकारने १६ नवीन फ्लॅगशिप कार्यक्रम हाती घेतले आहेत. महात्मा गांधी ग्रामीण रोजगार हमी योजना, इंदिरा आवास योजना, सर्व शिक्षण अभियान, मध्यान्ह भोजन, प्रधानमंत्री ग्राम सडक योजना, राजीव गांधी पेय जल आणि स्वच्छता अभियान, राष्ट्रीय आरोग्य मिशन, राष्ट्रीय सामाजिक मदत कार्यक्रम, जवाहरलाल नेहरू राष्ट्रीय शहरी पुनरुत्थान योजना, राष्ट्रीय कृषी विकास योजना इत्यादी योजना यूपीए सरकारने प्रत्यक्षात आणल्या आहेत. त्यांना 'फ्लॅगशिप कार्यक्रम' असे नाव देण्यात आले आहे. या कार्यक्रमांच्या अमलबजावणीला सरकारने सर्वाधिक महत्त्व दिले आहे.

काँग्रेस पक्षाने नुकताच आपला १२७वा स्थापना दिवस साजरा केला. काँग्रेस पक्षाच्या नेतृत्वाखाली आपल्या देशाने प्रगतीचे अनेक टप्पे पार पाडले आहेत. सन १८८५ ते १९४७ असा लढा देऊन, काँग्रेसने देशाला स्वातंत्र्य मिळवून दिले. गेल्या पंचवार्षिक निवडणुकांमध्ये केंद्र आणि राज्य सरकारने, देशाच्या आणि राज्याच्या विकासाची अभिवचने दिली होती. त्या अभिवचनांची काँग्रेस पक्षाने मोठ्या प्रमाणावर वचनपूर्ती केली आहे. काँग्रेस पक्षाच्या वचनपूर्तीमध्ये, इंदू मिलचा विशेष करून उल्लेख करावा लागेल. मुंबई येथील इंदू मिलची साडेबारा एकर जागा महामानव भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या स्मारकाला देऊन गेली अनेक वर्ष प्रलंबित असलेली आंबेडकरी जनतेची मागणी, केंद्र सरकारने मान्य करून, आपल्या वचननाम्याची पूर्तता केली आहे. कोल्हापूर येथील शाहू मिलची जागादेखील सरकारने राजर्षी छत्रपती शाहू महाराजांच्या स्मारकासाठी दिली आहे. पक्षाध्यक्ष सोनिया गांधी, पंतप्रधान डॉ. मनमोहन सिंग, अखिल भारतीय काँग्रेसचे उपाध्यक्ष राहुल गांधी आणि प्रदेश काँग्रेसचे प्रभारी मोहनप्रकाशजी यांनी हा निर्णय घेण्यात मोलाची भूमिका निभावली आहे. ॲगस्ट महिना म्हणजे देशाच्या प्रगतीत अमूल्य योगदान दिलेल्या नेत्यांचा जन्म महिना! १ ॲगस्ट हा भारतीय स्वातंत्र्याचे स्फुलीग चेतवणारे थोर नेते बाल गंगाधर

टिळक यांची पुण्यतिथी

तसेच आपल्या शाहिरीने

जनसागराचे रक्त तप्त करणाऱ्या

लोकशाहीर अण्णाभाऊ साठे यांचा जन्मदिवस!

तर २० ॲगस्ट हा भारताच्या राजकारणावर कायमचा

ठसा ठेवणारे काँग्रेस नेते राजीव गांधी यांचा जन्मदिवस!

सांप्रदायिक ऐक्य, एकात्मता आणि शांतीचे प्रतीक असलेला

दिवस म्हणजे सद्भावना दिवस. २० ॲगस्ट सद्भावना

दिवस म्हणून आपण साजरा करतो. आपआपल्या क्षेत्रात अविस्मरणीय कामगिरी करणाऱ्या या थोर नेत्यांना आमची

भावपूर्ण आदरांजली. १४ ॲगस्ट २०१२ रोजी माझी मुख्यमंत्री

स्व. विलासराव देशमुख यांचे निधन झाले. अत्यंत मनमिळावू,

अभ्यासू, आणि हसतमुख व्यक्तिमत्त्वाला आपला देश पारखा

झाला. केंद्रात आणि राज्यात दोन्ही ठिकाणी विलासराव देशमुख

यांनी आपल्या कर्तृत्वाचा ठसा उमटवला होता. त्यांच्या जाण्याने

काँग्रेस पक्षाची अपरिमित हानी झाली. विलासरावांच्या स्मृतीना

आमचे विनम्र अभिवादन.

महात्मा गांधीनी गोवालिया टँक मैदानात ब्रिटिशांविरुद्ध

'चले जाव'ची घोषणा केली. या घटनेचे स्मरण म्हणून ९ ॲ

गस्ट हा, 'ॲगस्ट क्रांती दिन' म्हणून आपण साजरा करतो.

देशाच्या स्वातंत्र्य समरात आपल्या प्राणांची आहुती दिलेल्या

नेत्यांचे आपण या दिवशी स्मरण करतो. स्वातंत्र्याची महती

आजच्या तरुण पिढीला सांगणे हे या दिनांचे औचित्य उरेल.

१५ ॲगस्ट स्वातंत्र्य दिन, आपण अशाच उत्साहात, नव्या

जोमाने साजरा करू या! काँग्रेस पक्षाध्यक्षा सोनिया गांधी आणि

पंतप्रधान डॉ. मनमोहन सिंग यांनी देशाला स्थिर सरकार दिले.

अन्नसुरक्षा, एफडीआय आणि आधार यांसारख्या महत्त्वाकांक्षी

योजना दिल्या. २०१४ मध्येदेखील आपल्या पक्षाला प्रचंड विजय

मिळेल आणि सरकार स्थापन होईल, असा विश्वास आम्हाला

वाटतो. विजयाची कमान सर्वत्र उंचावत ठेवणाऱ्या, आपल्या

देशाचा स्वातंत्र्यदिन नव्या संकल्पांना घेऊन साजरा व्हावा,

अशी आमची इच्छा आहे. सन २०१४ च्या लोकसभा आणि

विधानसभा निवडणुकांमधील काँग्रेसच्या विजयाचा हा संकल्प

आहे. सर्व काँग्रेस जनांनी हा संकल्प पूर्ण करण्यासाठी योगदान

द्यावे, असे आम्हाला वाटते.

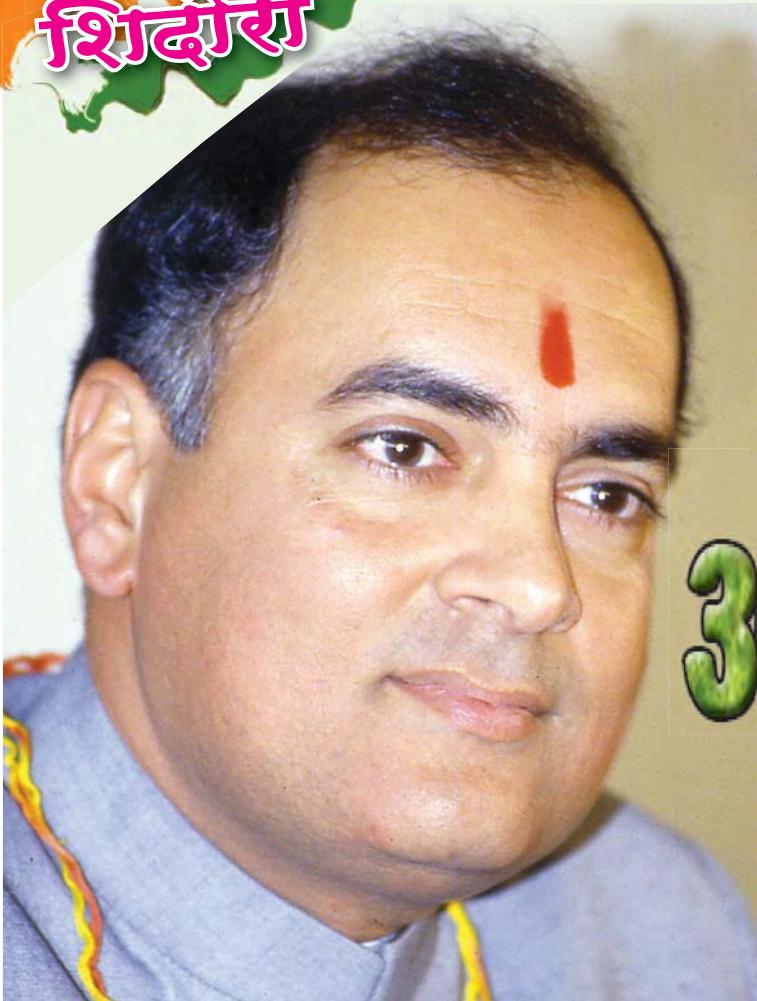
स्वातंत्र्यदिनाच्या सर्वांना हार्दिक शुभेच्छा! स्वातंत्र्यदिन चिरायू होवो!

जय हिंद, जय महाराष्ट्र!!

माणिकराव ठाकरे

अध्यक्ष : महाराष्ट्र प्रदेश काँग्रेस कमिटी

मैं

नवजवान हूँ, और मेरा भी एक सपना है। मेरा सपना है की भारत एक युवा, मजबूत, आजाद, आत्मनिर्भर देश बने।, राजीव गांधींच्या स्वप्नातील भारताची कल्पना, त्यांनी या शब्दांत व्यक्त केली होती. राजीव गांधी हे भारताचे नवजवान प्रधानमंत्री होते. आपला देश मजबूत आणि आत्मनिर्भर व्हावा असे त्यांना नेहमी वाटे. राजीव गांधींनी त्या वेळी पाहिलेली स्वप्ने आज प्रत्यक्षात साकारली आहेत. त्यांच्या स्वप्नातील भारतात, आज आपण जगत आहोत. राजीव गांधींच्या स्वप्नांना विकासाची आणि आत्मनिर्भरतेची

मेरा भी एक सपना है

भारत

मजबूत

और

आत्मनिर्भर
देशा बने

- राजीव गांधी

झालर होती. 'माझ्या देशात कोणी गरीब नसावा, जातीजातीत भेदभाव नसावा, भाषा आणि प्रांतवादाचे झगडे नसावेत. सर्वांना एकसमान सामाजिक न्याय मिळाला पाहिजे, असे राजीव गांधींना वाटे. सामाजिक न्यायातून मानवाला सभ्यता प्राप्त होते. ती सभ्यता माझ्या देशाला मिळावी. विचार आणि मानवतेची शक्ती संपूर्ण भारताने जगाला द्यावी. ही शक्ती प्राप्त करण्याची योग्यता मिळवण्यात जर आपण यशस्वी झालो, तर मानवतेच्या तेजाने संपूर्ण जगच उजळवून टाकू! असे हिमालयासारखे उत्तुंग ध्येय राजीव गांधींनी उरी बाळगले होते. राजीव गांधींचा प्रत्येक शब्द मंत्रलेला आणि ध्येयाने भारलेला होता.

राजीव गांधींचे बालपण:- राजीव गांधी २१व्या शतकातील महान युवा नेते होते. आपल्या क्रांतिकारी निर्णयांनी भारताला अग्रणी देश म्हणून नावारूपास आणणाऱ्या राजीव गांधींचा २० ऑगस्ट हा जन्मदिवस! त्यांचा ६९वा जन्मदिवस आपण उत्साहात साजरा करीत आहोत. राजीव गांधींचा जन्म २० ऑगस्ट १९४४ रोजी मुंबईच्या खंबाला हिल रुग्णालयामध्ये झाला. संपूर्ण देशाने आनंदोत्सव साजरा केला. इंदिराजींनी त्यांचे

नाव 'राजीव' असे ठेवले. त्या वेळी पंडित नेहरू देशाचे पंतप्रधान होते. परंतु, आपल्या लाडक्या नातवाजवळ येताना, गोडकौतुक करताना ते बच्चे बनत असत. छोट्या राजीवचा स्वभाव अत्यंत वेगळा होता. जे मिळेल त्यातच धन्यता मानायचा! कधी कसला हट्टु नाही की रुसवा नाही.

राजीविषयी बोलताना इंदिराजी म्हणत, "राजीवने कधी काही मागितलेले मला आठवत नाही. मला हे खेळणे पाहिजे, ते खेळणे पाहिजे, असे राजीवने कधी म्हटले नाही. मलाच, त्याला काय आवडेल? काय नको! याचा विचार करून त्याच्यासाठी वस्तू घ्यायला लागत." संजय आणि राजीव गांधी यांच्या बंधुप्रेमाच्या कथा सांगताना इंदिराजी म्हणाल्या होत्या, "संजय खूप खोडकर, तर राजीव अत्यंत मृदू आणि शांत स्वभावाचा! एकदा टॉन्सिल्सच्या ऑपरेशनसाठी आम्ही संजयला हॉस्पिटलमध्ये अऱ्डमिट केले होते.

नर्स आणि मी त्यांच्या शुश्रेषेसाठी असताना, राजीवने हट्टु करून स्वतः त्याची शुश्रूषा केली. ऑपरेशन संपल्यानंतर काही तासांनी संजयने डोळे उघडताच राजीवने तेथून धूम ठोकली.

आय अॅम पायलट राजीव !:- राजीव हे फिरोज गांधी आणि इंदिरा गांधींचे ज्येष्ठ सुपुत्र होते. राजीव गांधी १६ वर्षांचे असतानाच पितृछत्र हरपले. त्यांनी आपले प्राथमिक शिक्षण डेहराडूनच्या दून स्कूलमध्ये पूर्ण करून पुढील शिक्षण परदेशात त्रिनीती कॉलेज केंब्रिज आणि इंप्रेरियल कॉलेज लंडन येथे पूर्ण केले. २३ फेब्रुवारी १९६८ रोजी राजीव गांधींचा विवाह सोनियाजीबरोबर झाला.

पंडित नेहरू कारागृहात असताना त्यांनी हातमागावर आपल्या हातांनी विणलेली साडी सोनियाजींनी विवाहाच्या वेळी परिधान केली होती. आपले शिक्षण पूर्ण केल्यानंतर राजीव गांधी इंडियन एअर लाइनमध्ये पायलट म्हणून रुजू झाले. राजीव गांधी राजकारणापासून

नेहमी अलिप्त असत. राजकारणापासून दूर आपली वेगळी ओळख जपण्यासाठी ते, 'आय अॅम पायलट राजीव' असे म्हणत. सोनियाजींना देखील राजीवजीचे राजकारणात येणे पसंत नव्हते. २३ जून १९८० रोजी अचानक संजय गांधींजीचे विमान दुर्घटनेत निधन झाले. इंदिराजीएकाकीपडल्या. आपल्या आईच्या

जनमानसाची
शिंदोरी

मदतीसाठी राजीव गांधींना राजकारणात येणे भाग पडले. राजीवजींचे राजकारणात येणे, देशाला नवी दिशा देणारे पाऊल ठरले. राजीव गांधींची विज्ञान आणि तंत्रज्ञानात पारंगत होते. प्रत्येक गोष्टीकडे ते वैज्ञानिक दृष्टिकोनातून पाहत असत.

राजकारणाला विज्ञान व तंत्रज्ञानाची जोड :- ३१ ऑक्टोबर १९८४ रोजी इंदिराजींची हत्या झाली. त्याच दिवशी रात्री राजीव गांधींना देशाच्या पंतप्रधानपदाची धुरा हाती घ्यावी लागली. खूपच कसोटीचे क्षण होते ते! इंदिराजींच्या निधनानंतर उसळलेल्या दंग्याना शांत करून राजीवजींनी देशाला नवी उभारी देण्यासाठी कंबर कसली.

बालपणापासून राजनीतीपेक्षा विज्ञान तंत्रज्ञानावर राजीव गांधींचे खूप प्रेम होते. इंदिराजींच्या निधनानंतर नाइलाजास्तव का होईना राजकारणात आलेल्या राजीव गांधींनी विज्ञान तंत्रज्ञानाशी कधीच फारकत घेतली नाही. उलट राजकारणाला विज्ञान तंत्रज्ञानाची जोड देऊन देशात विकासाची नवी मशाल त्यांनी पेटवली.

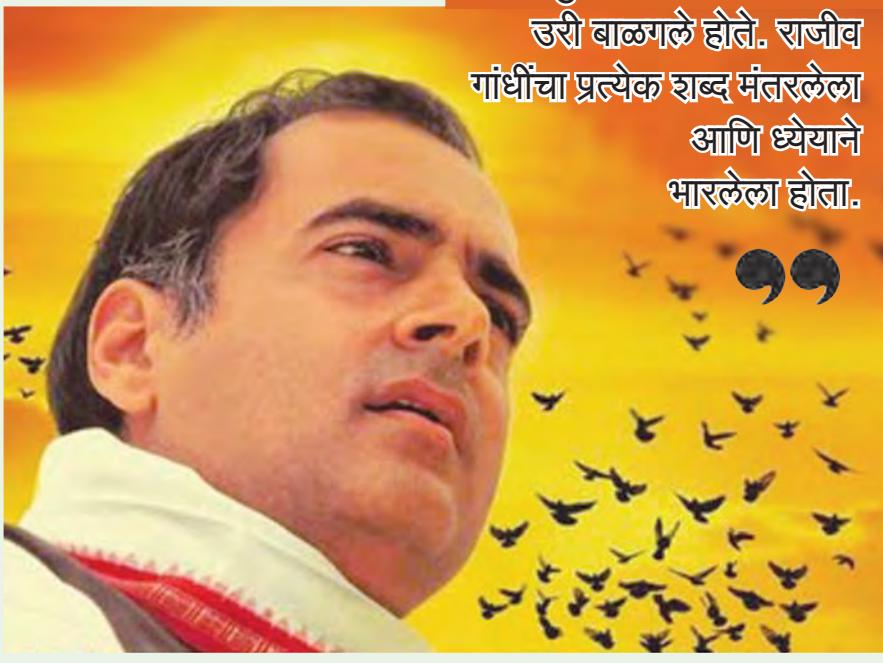
प्रतिभावंत आणि तंत्रनिपुण पंतप्रधान :- देशात संगणक, माहिती तंत्रज्ञान आणि दूरसंचार क्षेत्रात क्रांती घडवून आणणाऱ्या या थोर नेत्याने भारताच्या प्रगतीच्या आलेखावर आपली मोहोर उठविली आहे. पंडित नेहरू आणि इंदिराजींचा राजकीय वारसा जपणाऱ्या या सुपुत्राच्या विज्ञान आणि तंत्रज्ञानाकडे असलेल्या ओढीचे प्रतिबिंब त्यांच्या आचार विचारात नेहमी दिसायचे. एक प्रतिभावंत आणि तंत्रनिपुण पंतप्रधान भारताला मिळाल्याने देशाची भाग्यरेखाच बदलून गेली होती.

देशातील संगणक क्रांतीचे जनक म्हणून आज राजीव गांधींना ओळखले जाते. भारतात पंचायती राज व्यवस्था आणण्यासाठी पहिले पाऊल राजीव गांधींनीच टाकले. गावात विहीर कोठे बांधायची? शाळा कोठे बांधायची? यांसारखे अनेक निर्णय घेण्याचे अधिकार स्थनिक लोकांना पंचायती राज व्यवस्थेतून मिळाले. देशात लोकशाहीचा पाया म्हणजे

जनमानसाची शिंदोरी

पंचायत राज व्यवस्था. तीच मजबूत नसेल तर सर्व व्यवस्थाच कागदी वाघासारखी होईल. त्यामुळे पंचायती राज व्यवस्थेला मजबूत केले पाहिजे, असे राजीवर्जीचे म्हणणे होते. राजीव गांधींनी आपल्या कार्यकाळात प्रशासकीय व्यवस्था आणि नोकरशाही व्यवस्थेमध्ये अनेक सुधारणा आणल्या. काश्मीर आणि पंजाबमधील फुटीरतावादी शक्तींची पाळेमुळे खोदून काढून त्यांना नामोहरम केले. देशातील गरिबी कमी करण्यासाठी जगाहर रोजगार हमी योजना लागू केली. या योजनेतून त्यांनी इंदिरा आवास योजना आणि देशभरात दहा लाख विहिरी खोदण्याचे उपक्रम हाती घेतले. समाज आणि राजकारणामधील उत्कृष्ट योगदानाबद्दल राजीव गांधींना 'भारतरत्न' सन्मानाने गौरविण्यात आले.

संगणक आणि दूरसंचार क्षेत्रातील कामगिरी:-

“
माझ्या देशात कोणी गरीब नसावा, जातीजातीत भेदभाव नसावा, भाषा आणि प्रांतवादाचे झगडे नसावेत. सर्वांना एकसमान सामाजिक न्याय मिळाला पाहिजे, असे राजीव गांधींना वाटे. सामाजिक न्यायातून मानवाला सभ्यता प्राप्त होते. ती सभ्यता माझ्या देशाला मिळावी. विचार आणि मानवतेची शक्ती संपूर्ण भारताने जगाला घावी. ही शक्ती प्राप्त करण्याची योग्यता मिळवण्यात जर आपण यशस्वी झालो, तर मानवतेच्या तेजाने संपूर्ण जगच उजळवून टाकू! असे हिमालयासारखे उत्तुंग ध्येय राजीव गांधींनी उरी बाळगले होते. राजीव गांधींचा प्रत्येक शब्द मंतरलेला आणि ध्येयाने भारलेला होता.

भारतात संगणक क्रांती आणण्याचे श्रेय राजीव गांधींना जाते. संगणक म्हणजे मानवाच्या बुद्धीला, विचारांना आणि माहिती साठवून ठेवण्याच्या शक्तीला मिळालेले वरदान होय. संगणकाची गती देशाच्या उद्योगांद्याला मिळाल्याने भारताने लक्षणीय प्रगती साध्य केली. संगणकामुळे दूरसंचार क्षेत्रात भारताला नवी उभारी घेता आली. दळणवळणाचे जाळे देशभरात विणून राजीव गांधींनी देशाला प्रगतीचे नवे क्षितिज मिळवून दिले. पुढे हे क्षितिज विस्तारत जाऊन माहितीच्या मायाजालाच्या माध्यमातून जगाची नवनवी दालने भारतासाठी खुली करण्यात आली. मुळातच कुशाग्र बुद्धिमत्ता, प्रचंड चिकाटी आणि कट्ट करण्याची भारतीय तरुणांची कार्यपद्धती सर्वश्रूत आहे.

या माहितीच्या मायाजालात, नोकरीच्या संधी सोडतील ते भारतीय कसले? सॉफ्टवेअर क्षेत्रात प्राप्त झालेल्या संधींचा देशातील तरुणांनी पुरेपूर फायदा उठवून सॉफ्टवेअर म्हणजे भारतीय हे समीकरण जगभर रुढ केले.

आज भारतातील सर्वाधिक तरुण आय.टी. क्षेत्रात परदेशात नोकरीला आहेत. त्यामुळे देशाचा रोजगाराचा प्रश्न सुटण्यास मदत झाली असून, देशाची आर्थिक घडी सुधारली आहे.

राजीव गांधींच्या नियोजनबद्दू प्रकल्प उभारणीतून ही स्वप्ने साकार झाली आहेत. त्याचे सकारात्मक परिणाम आज आपण उपभोगत आहेत. भारतातील दारिद्र्यरेषेखालील अनेक कुटुंबांची आर्थिक, सामाजिक आणि सांस्कृतिक परिस्थिती सुधारली असून, बहुसंख्य लोकांचा मध्यम वर्गीयांत समावेश झाला आहे. या संदर्भात जगभरातील मध्यमवर्गीय कुटुंबीयांची लोकसंख्या सर्वाधिक असून, त्यामध्ये भारताचा मोठा वाटा आहे, असा उल्लेख अमेरिकेचे राष्ट्राध्यक्ष बराक ओबामा यांनी नुकताच केला आहे.

राजीव गांधी देशाच्या युवा वर्गाच्या गळ्यातील ताईत:-

राजीव गांधींनी पंतप्रधानपदी आरूढ झाल्यानंतर देशातील लायसेन्स राज व्यवस्था संपुष्टात आणण्यासाठी पावले उचलली. राजीव गांधींच्या

राजकारणाला युवा नेत्याची दूरदृष्टी आणि विज्ञानाची धार होती. संगणकीकरण, सॉफ्टवेअर, स्पेस, पॅरामेडिकल, नॅनोमेडिकल अशा प्रकारचे शब्द राजीव गांधींच्या काळातच भारतीय भाषांमध्ये रुढ झाले. ज्या गोटी कहाणी आणि कथांमधून ऐकल्या जायच्या त्या राजीव गांधींच्या काळात देशवासीयांना अनुभवायला मिळाल्या. भारताला २१व्या शतकात विकासाच्या एका वेगळ्या स्थानावर पाहण्याचे राजीव गांधींचे स्वप्न होते. राजीव गांधींनी शिक्षणाच्या आधुनिकीकरणाबरोबरच माहितीच्या

क्षेत्रात क्रांती घडवली. देशात आणलेल्या नवनवीन आधुनिक प्रणालींमुळे राजीव गांधी अत्यल्प वेळात लोकप्रिय झाले. १८ वर्षाच्या युवकांना मतदानाचा अधिकार प्रदान केल्यामुळे राजीव गांधी देशातील युवा वर्गाच्या गळ्यातील ताईत बनले.

‘आम आदमी’बद्दल वाटणारी करुणा:-

१९८६ मध्ये महानगर टेलिफोन निगम लिमिटेड म्हणजेच एमटीएनएलची स्थापना झाली. हा राजीव गांधींच्या दूरसंचार क्रांतीचा सकारात्मक परिणाम होता. तर १९८२ मधील आशियायी स्पर्धाचे भारतातील यशस्वी आयोजन हा राजीव

गांधींच्याच प्रयत्नांचा भाग होता. आम आदमीबद्दल वाटणारी करुणा हीच राजीवजींच्या प्रयत्नांची ऊर्जा होती. राजीव गांधींच्या कार्यकाळात भारताची अमेरिकेशी मैत्री वाढलीच, परंतु त्याचबरोबर रशियाशी मैत्रीचे आणि सलोख्याचे संबंध राखण्यात आपण यशस्वी झालो. रशियाचे राष्ट्राध्यक्ष नोव्होबर १९८६ मध्ये भारतभेटीवर आले. भारताच्या लक्षणीय प्रगतीने प्रेरित होऊन त्यांनी राजीवजींची पाठ थोपटली.

संकटांशी झुंजणारा महानायक:-

राजीव गांधी हे देशाचे सच्चे शिराई होते. छल, कपट, धोका, या गोटी त्यांच्या शब्दकोशात नव्हत्या. आपल्या सहकारी नेत्यांना ते बरोबरीची वागणूक देत. जे मनात, तेच डोळ्यांत, तेच मुखात असा त्यांचा स्वभाव होता. त्यामुळे राजकारण करताना त्यांना अनेक संकटांचा सामना

करावा लागला. १९९१च्या लोकसभा निवडणूक प्रचारादरम्यान श्रीपेरम्बदूर येथे झालेली राजीव गांधींची हत्या हा देशाच्या इतिहासातील एक काळाकुट्ट दिवस होता. या थोर नेत्याच्या जाण्यामुळे भारताचे अतोनात नुकसान झाले. राजीव गांधींनी आपल्या वैयक्तिक आयुष्यात देखील अनेक संकटांचा मुकाबला केला. ते १६ वर्षांचे असताना वडिलांचे छत्र हरपले. २० वर्षांचे असताना आजोबा पंडित नेहरूंचे देहावसान झाले. ३६ वर्षांचे असताना त्यांचे बंधू संजय गांधी स्वर्गवासी झाले, तर ४० वर्षांचे असताना त्यांची आई इंदिराजी यांची हत्या झाली. भारतीय जनता जनार्दनावर त्यांचे अतोनात प्रेम होते. या प्रेमाला गवसणी घालताच त्यांनी २१ मे १९९१ रोजी अखेरचा निरोप घेतला. राजीव गांधी म्हणजे भारताला लाभलेला परिस्पर्श! देशाला प्रगतीचे पंख देणारा थोर नेता! २० ऑगस्ट हा राजीवजींचा जन्म दिवस, सद्भावना दिवस म्हणून देशभर पाळला जातो. देशात जातीय सलोखा वाढवावा, शांती नांदावी, राष्ट्रीय एकात्मता, बंधुभाव आणि स्नेहभाव वाढीस लागावा यासाठी विविध उपक्रम राबवून सद्भावना दिवस साजरा केला जातो.

जनमानसाची
शिंदोरी

अन्न सुरक्षा विधेयक

सरकारची आणखी एक वचनपूर्ती

– सोनिया गांधी, पक्षाध्यक्षा राष्ट्रीय कॉँग्रेस

आ

आपल्या देशात कोणीही उपाशी राहू नये, म्हणून अन्न सुरक्षा विधेयकाची अंमलबजावणी आम्ही करू इच्छितो. या चांगल्या योजनेच्या अंमलबजावणीत जर विरोधकांनी बाधा आणली नसती, तर ही योजना कितीतरी अगोदर अंमलात आली असती. कॉँग्रेस पक्षाकडून केल्या जाणाऱ्या जनहितांच्या कामांमध्ये बाधा आणणे; ही विरोधकांची सवयच आहे, असे खेदाने म्हणावेसे वाटते.

ही योजना नव्या जोमाने, वेगाने आणि उत्साहात अंमलात आणण्यासाठी प्रयत्न केले पाहिजेत. २०१४च्या निवडणूका डोळ्यांसमोर ठेवून ही योजना आपण राबवत नसून, भारतातील गरीब नागरिकांना हक्काचे अन्न मिळावे आणि कुपोषणाचे समूळ उच्चाटन व्हावे, म्हणून राबविली जात आहे. या योजनेचा फायदा गरीब, महिला आणि बालकांना होणार आहे. सन २००९च्या लोकसभा निवडणूक जाहीरनाऱ्यात कॉँग्रेस पक्षाने दिलेले वचन आम्ही याद्वारे पूर्ण केले आहे.

अन्न सुरक्षा कायद्याच्या अंमलबजावणीसाठी देशातील सर्व राज्यांनी जोरदार प्रयत्न केले पाहिजेत. ही योजना जशीच्या तशी लागू व्हावी अशी आमची इच्छा आहे. देशातील ८२ कोटी लोकांना अन्नधान्य उपलब्ध करून देणारा हा कायदा आहे. अन्नसुरक्षा अध्यादेशावर राष्ट्रपती प्रणव मुखर्जी यांनी स्वाक्षरी करून, सरकारच्या महत्त्वाकांक्षी योजनेवर शिक्कामोर्तव केले आहे. अन्न सुरक्षा कायदा

राष्ट्रीय नेत्या, कॉँग्रेस अध्यक्षा सोनियाजी गांधी यांनी विविध राज्याच्या प्रदेश अध्यक्ष आणि मुख्यमंत्री यांच्या बैठकीत केलेले भाषण.

प्रत्येकाची जीवनावश्यक बाब आहे. गरीब जनतेला परवडेल अशा दराने अन्नधान्य उपलब्ध होणे हा प्रत्येकाचा हक्क आहे.

काळाची पावले ओळखून यूपीए सरकारने अत्यंत दूरदृष्टीने अन्न सुरक्षा कायदा अंमलात आणण्याचा निर्णय घेतला आहे. तांदूळ ३ रुपये प्रतिकिलो, गहू २ रुपये प्रतिकिलो तर कडधान्य १ रुपये प्रतिकिलो दराने उपलब्ध करून दिले आहे. गरिबांना अन्नाचा हक्क प्राप्त करून देण्याचा, जगातील सर्वांत मोठा प्रयोग आपल्या देशात राबविला जात आहे. सन २००९च्या निवडणुकांमध्ये अन्नसुरक्षा कायदा लागू करण्याचे वचन यूपीए सरकारने दिले होते. हे वचन अन्न सुरक्षा कायद्याच्या अंमलबजावणीतून आम्ही पूर्ण केले आहे.

राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अध्यादेश

जनमानसाची
शिंदोरी

एक ऐतिहासिक पाठ्याल

– राहुल गांधी, उपाध्यक्ष,
राष्ट्रीय काँग्रेस.

दे

शाच्या इतिहासात अन्न सुरक्षा कायदा पहिल्यांदाच केला जात आहे. नागरिकांना हक्काचे अन्न देणारा हा एक ऐतिहासिक निर्णय आहे. आपण सर्वांनी अन्नसुरक्षेचा संदेश गावागावांत आणि ब्लॉक स्तरावर न्यायला हवा! असे आवाहन काँग्रेस उपाध्यक्ष राहुल गांधी यांनी केले आहे. नवी दिल्लीमध्ये नुकत्याच झालेल्या काँग्रेस पदाधिकारी आणि लोकप्रतिनिधींच्या बैठकीच्या वेळी ते बोलत होते. राहुलजींच्या भाषणाने बैठकीस सुरुवात झाली. अन्न सुरक्षा कायद्याविषयी जनजागृती करण्याबाबत या बैठकीत चर्चा झाली. अन्न सुरक्षेचा अधिकार देशवासीयांना बहाल करण्यासाठी कायदा करण्याचे आश्वासन सन २००९च्या सार्वत्रिक निवडणुकीत काँग्रेस पक्षाने दिले होते, असे राहुलजी आपल्या भाषणात पुढे म्हणाले.

अन्न सुरक्षा योजना केंद्र शासित राज्यात, आहे तशी लागू करण्यात येणार आहे. काँग्रेस शासित राज्यात ही योजना प्रभावीपणे लागू झाल्यानंतर योजनेविषयी सकारात्मक परिणाम दिसू लागतील. त्यामुळे विरोधी सरकार असलेल्या राज्यातील जनतेमध्ये सकारात्मक संदेश जाणार आहे. राहुलजींनी काँग्रेस पदाधिकारी आणि लोकप्रतिनिधींना संबोधित करताना केलेले हे भाषण अत्यंत महत्त्वपूर्ण ठरले. राहुलजी आपल्या भाषणात पुढे

काँग्रेसचे उपाध्यक्ष खा. राहुलजी गांधी यांनी विविध राज्यांतील प्रदेशाध्यक्ष आणि पदाधिकाऱ्यांच्या बैठकीत केलेले भाषण.

म्हणाले, 'आम्ही जनतेला अन्न सुरक्षेचा अधिकार दिला आहे. या अधिकाराची आपण जनतेला माहिती दिली पाहिजे. काँग्रेस पक्षाने माहितीचा अधिकार, शिक्षणाचा अधिकार, रोजगाराचा अधिकार 'मनरेगा' आणि ओळखीचा अधिकार (आधार) असे महत्त्वपूर्ण अधिकार दिले आहेत. आता अन्न सुरक्षेचा अधिकार लागू करून काँग्रेस पक्षाने २००९च्या आश्वासनाची वचनपूर्ती

केली आहे.' 'अन्न सुरक्षा लागू झाल्यानंतर सार्वजनिक वितरण प्रणाली समाप्त होईल, अशी चुकीची धारणा लोकांमध्ये जाणीवूर्वक पसरवली जात आहे. काँग्रेस जनांनी ही धारणा समाप्त करणे

गरजेचे आहे,' असे मत राहुलजींनी व्यक्त केले. अन्न सुरक्षा कायदा ही गरिबांसाठी अत्यंत लाभदायक योजना आहे. विरोधी पक्षांची सरकारे असलेल्या राज्यात, केंद्र शासनाच्या दुर्बल घटकांसाठी असणाऱ्या लोककल्यानकारी योजनांचा पैसा योग्य कारणांसाठी वापरला जात नाही. अशा गोष्टीवर काँग्रेस जनांनी लक्ष ठेवले पाहिजे, असे राहुलजी म्हणाले.

महाराष्ट्रात अन्न सुरक्षा यशस्वीपणे राबविणार

— मुख्यमंत्री पृथ्वीराज चव्हाण

अ

न्न सुरक्षा अध्यादेशावर राष्ट्रपती प्रणव मुखर्जी यांनी स्वाक्षरी करून काँग्रेसच्या महत्वाकांक्षी योजनेवर शिक्कामोर्तब केले आहे. हे विधेयक अर्थसंकल्पीय अधिवेशनातच संमत होणार होते परंतु विरोधकांनी हे विधेयक रोखल्यामुळे तसे होऊ शकले नाही. गेल्या दोन अधिवेशनांमध्ये अन्न सुरक्षा विधेयकाच्या मुहूर्चावर विरोधकांनी सभागृहात गदारोल घातला होता. त्यामुळे विधेयकावर अध्यादेश आणण्याचा निर्णय घेण्यात आला.

देशातील ८२ कोटी जनतेला स्वस्तात अन्नधान्य उपलब्ध करून देणारा अन्न सुरक्षा कायदा हा राजकीय व सामाजिक पातळीवर आमूलाग्र परिवर्तन घडवणारा तर ठरणारा आहेच शिवाय भुकेशी लढा देणारा जगातील एक सर्वात आगळावेगाळा कार्यक्रम आहे असे म्हटले तर मुळीच वावगे ठरणार नाही. महाराष्ट्रात ही योजना यशस्वीपणे राबविण्याचा आमचा निर्धार आहे.

अन्न सुरक्षा अध्यादेश अनेकांचे जीव वाचवणारा, आयुष्य बदलवून टाकणारा आहे. चार राज्यांतील आगामी विधानसभा निवडणुकांना सामोरे जाताना जनता काँग्रेसच्या या वचनपूर्तीची निश्चितपणे दखल घेईल, असा मला विश्वास आहे. काँग्रेस पक्ष आम आदमी के साथ आहे हे यातून सिद्ध हळाले.

देशातील दोन तृतीयांश जनतेला स्वस्त दरात धान्य उपलब्ध करून देणाऱ्या या ऐतिहासिक अन्न सुरक्षा विधेयकाची संयुक्त राष्ट्राने प्रशंसा केली आहे. भारतातील या विधेयकामुळे जगभरातील अन्य देशांना प्रेरणा मिळेल, असे संयुक्त राष्ट्र संघाने म्हटले आहे. भारतात उपाशीपोटी राहणाऱ्यांची संख्या जागतिक पातळीवर २५ टक्के इतकी आहे. त्यामुळे या विधेयकाला जागतिक महत्त्व आहे.

काँग्रेसने आपल्या जाहीरनाम्यात अन्न सुरक्षेचा वादा केला होता. त्यामुळे याला कुणी राजकीय रंग देऊ नये किंवा अन्नधान्य व्यवस्था कोलमडून पडेल अशी भीतीही व्यक्त करू नये. आमच्या पक्ष प्रमुख श्रीमती सोनिया गांधी यांनी संपूर्ण विचारांती आणि पुरेशा

अभ्यासानंतर गरिबांचे कल्याण करणारा हा निर्णय राबविण्याचा निर्धार केला आणि आमचा पक्षही यासाठी कटिबद्ध आहे, हे मी सांगू इच्छितो.

केंद्र सरकार दरवर्षी या योजनेला एक लाख २५ हजार कोटीचे अनुदान देणार आहे. सार्वजनिक वितरण व्यवस्थेतर्गत या योजनेची अंमलबजावणी करण्यात येणार आहे.

अन्न सुरक्षा विधेयकातील उद्दिष्ट्ये :-

- * जगातील अशा या सर्वात मोठ्या अन्न सुरक्षा कार्यक्रमात देशभरातील ७५ टक्के ग्रामीण जनतेला तर ५० टक्के शहरी जनतेला सार्वजनिक वितरण प्रणाली अंतर्गत प्रति महिना पाच रुपये किलो दराने अन्नधान्य. त्याचे भाव तांदूळ ३ रु. किलो, गहू २ व कडधान्य १ रु. किलो इतके स्वस्त असतील.

- * महिला व बालकांना पोषणमूल्य मिळण्यावर भर.

- * सहा महिने ते १४ वर्षांपर्यंत मुलांना अन्नधान्य घरपोच मिळण्याचा अधिकार.

- * देशभरातील ७५ टक्के ग्रामीण जनतेला तर ५० टक्के शहरी जनतेची निवड केल्यानंतर राज्य पातळीवर पात्र कुटुंबाची नियोजन आयोगातर्फे निवड.

- * अन्नधान्याचा पुरवठा न झाल्यास पात्र कुटुंबाला अन्न सुरक्षा भत्ता.

- * अन्न सुरक्षा विधेयकातील पारदर्शकता टिकवून ठेवण्याची जबाबदारी लेखा परीक्षक आणि दक्षता समितीकडे.

- * कोणत्याही प्रकारचा घोटाळा यात दिसला तर संबंधित अधिकाऱ्याला कडक शिक्षा.

- * या विधेयकात रेशन सुधारणांशी सांगड घालण्यात आलेली आहे. या सुधारणा झाल्यावर सर्वसाधारण गटाला लाभ मिळेण सुरु होईल.

राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा कायदा-२०१३

सोनिपांडी नामी पुक्ती

आग चुल्हों में हर एक जलेगी अब
तो,

भूक के मारे कोई बच्चा नहीं रोएगा
अब तो।

नया वादा ये सच्चा है,

रहनुमाओं ने कहा है, के ये साल अच्छा है।।

या उक्तीत म्हटल्याप्रमाणे, खरोखरच या वर्षी संपूर्ण भारतीय जनतेच्या जीवनात आमूलाग्र बदल करणारा नवा कायदा यूपीए सरकारने अंमलात आणला आहे. 'अन्न सुरक्षा कायदा' असे त्याचे नाव आहे. अन्नाची हमी देणारा 'अन्न सुरक्षा कायदा' अंमलात आणून पक्षाध्यक्षा सोनिया गांधी यांनी, आपल्या वचनाची पूर्ती केली आहे. देशातील गरिबी संपवणारी 'गरिबी हटाव' योजना, रोजगाराची हमी देणारी 'मनरेगा', शिक्षणाची हमी देणारा 'शिक्षणाचा अधिकार' आणि आता अन्नाची हमी देणारा 'अन्न सुरक्षा कायदा' लागू करून काँग्रेस सरकारने भारतीय नागरिकांना उत्तम जीवनमूल्ये उपलब्ध करून देण्याबाबतची आपली कटिबद्धता सिद्ध केली आहे. आपल्या देशातील अनेक लोक उपाशी जीवन जगत आहेत. असंख्य बालके अजूनही कुपोषित आहेत. बालके म्हणजे देशाचे भविष्य! निरोगी जीवन आणि पोटभर अन्न मिळणे हा त्यांचा अधिकार आहे. सोनियाजींनी याबाबत अनेकवेळा चिंता व्यक्त केली होती. आपल्या देशातील सुमारे दोन तृतीयांश लोकसंख्येला १ ते ३ रुपये प्रतिकिलो सबसिर्डीच्या दराने दरमहा दरडोई सुमारे ५ किलो अन्न, या कायद्यामुळे मिळणार आहे. गरिबांना स्वस्त्तात अन्नधान्य उपलब्ध करून देणारा अन्न सुरक्षा कायदा हा राजकीय आणि सामाजिक पातळीवर आमूलाग्र बदल घडवणारा कायदा ठरणार आहे.

केंद्रीय मंत्रिमंडळाने 'अन्न सुरक्षा कायद्याच्या मसुद्या'ला नुकतीच मंजुरी दिली असून, शुक्रवार दिनांक ५ जुलै

ऑगस्ट २०१३

१३

जनमानसाची
शिंदोरी

भुक्तल्याला
अन्न अन्
कुपोषणातून
मुक्ती

रोजी राष्ट्रपतींनी 'अन्न सुरक्षा अध्यादेशा'वर सही केली आहे. ५ जुलै २०१३ पासून अन्न सुरक्षा कायदा संपूर्ण देशभरात लागू झाला आहे. या कायद्याच्या अंमलबजावणीसाठी सरकारला १२५ हजार कोटी रुपयांची दरवर्षी तरतुद करावी लागणार असून, देशाच्या ६७ टक्के जनतेला ६१२.३ लाख टन तांदूळ, गहू आणि इतर कडधान्य स्वस्त्तात उपलब्ध करून दिले जाणार आहे. अन्नसुरक्षा ही काँग्रेसची अत्यंत महत्त्वाकांक्षी योजना आहे. अतिशय लोकप्रिय असलेली ही योजना खर्चीक असली तरीही व्यापक जनहिताचा विचार करून तिची अंमलबजावणी करण्याचा निर्णय सोनियाजींनी घेतला आहे.

जगातील दर ८ माणसांमागे १ माणूस रोज उपाशीपोटी झोपतो. त्यामध्ये भारताचा मोठा वाटा आहे. जगातील एकूण गरिबांपैकी २५ टक्के गरीब भारतात आहेत. विकसनशील राष्ट्रातून विकसित राष्ट्रात परिवर्तीत होण्यासाठी आपल्या देशातील नागरिकांच्या मूलभूत गरजा पूर्ण करणे तेवढेच गरजेचे आहे. याच दृष्टिकोनातून 'अन्न सुरक्षा कायदा' हे यूपीए सरकारने उचललेले एक महत्त्वाकांक्षी पाऊल म्हणावे लागेल. भारतीय जनतेला अन्न आणि पोषण सुरक्षा देणारा अनोखा असा हा कायदा आहे. जर लोकांना अन्न उपलब्ध करून देता आले नाही, तर त्यांना अन्न सुरक्षा भत्ता देण्याच्या तरतुदीबरोबरच, आलेल्या तक्रारीचे निवारण करण्याच्या यंत्रणेची व्यवस्थादेखील या कायद्यात करण्यात आली आहे. अन्नसुरक्षा कायद्याची अंमलबजावणी न करण्याच्या जनसेवकाविरुद्ध अथवा अधिकृत व्यक्तीविरुद्ध आलेल्या तक्रारीची चौकशी करून

तक्रारदाराला न्याय देण्याची तरतूद या कायद्यात करण्यात आली आहे. अन्न सुरक्षा कायद्यातील इतर महत्वाच्या तरतुदी पुढीलप्रमाणे आहेत.

देशातील दोन तृतीयांश लोकसंख्येला स्वस्तात अन्न :- देशाच्या ग्रामीण भागातील ७० टक्के लोकसंख्या आणि शहरी भागातील ५० टक्के लोकसंख्येला अन्न सुरक्षा कायदा एक वरदान ठरले आहे. २ रुपये प्रतिकिलो दराने गहू, ३ रुपये प्रति किलो दराने तांदूळ आणि १ रुपये प्रतिकिलो दराने कडधान्य मिळण्याचा अधिकार त्यांना मिळणार आहे. हे अन्नधान्य अत्यंत नाममात्र किमतीत पुरवले जाणार असल्याने सरकारला मोठ्या प्रमाणावर सबसिडी द्यावी लागणार आहे. भारताच्या १ अब्ज २१ कोटी लोकसंख्येपैकी दोन तृतीयांश लोकसंख्येला सार्वजनिक वितरण प्रणालीमार्फत अन्नधान्य पुरवण्याचे काम केले जाणार आहे.

अतिगरीब परिवारासाठी प्रति परिवार ३५ किलो अन्न :- सध्या देशातील अतिगरीब परिवारांसाठी 'अंत्योदय योजने' अंतर्गत २ रुपये प्रतिकिलो दराने गहू, ३ रुपये प्रति किलो दराने तांदूळ आणि १ रुपये प्रतिकिलो दराने इतर अन्नधान्य पुरवले जात आहे. प्रति परिवार दरमहा ३५ किलो अन्न अशी त्याची मर्यादा आहे. अन्न सुरक्षा कायदा लागू झाला तरी ही योजना तशीच पुढे सुरु राहणार आहे. मात्र, 'अंत्योदय योजने' अंतर्गत पुरवल्या जाणाऱ्या अन्नाची मागणी जर कमी होत गेली, तर सलग तीन वर्षांचा आढावा घेऊन, गरजेच्या प्रमाणातच पुरवठा केला जाणार आहे.

देशातील दोन तृतीयांश लोकसंख्येला स्वस्तात अन्न :- भारताची ग्रामीण भागातील ७० टक्के लोकसंख्या आणि शहरी भागातील ५० टक्के लोकसंख्या यांना अन्न सुरक्षा कायद्याचा लाभ देण्याचे सरकारने ठरवले आहे. या योजनेसाठी पात्र लाभार्थ्यांची निवड करण्याचे काम केंद्र सरकारने राज्य आणि केंद्रशासित प्रदेशांच्या सरकारवर सोडले आहे. ही निवड करताना सामाजिक, आर्थिक आणि जात गणनेच्या आकड्यांचा आधार घेता येईल.

महिला आणि बालकांच्या पोषणासाठी विशेष साहाय्य :- अन्न सुरक्षा विधेयकात महिला आणि बालकांचे योग्य पोषण होईल, यावर विशेष भर देण्यात आला आहे. बालकांना दूध पाजणाऱ्या मातांच्या पोषणासाठी काही प्रमाणके आखण्यात आली आहेत. त्या प्रमाणकांनुसार भोजन मिळणे हा या मातांचा हक्क असणार आहे. त्यांना कमीतकमी ६ हजार रुपये मातृत्व लाभ देण्याची तरतूद या विधेयकात आहे. ६ ते १४ वर्षांच्या बालकांना पोषण आहार निश्चित केलेल्या मापदंडानुसार त्यांच्या घरी मिळण्याचा हक्क या कायद्याद्वारे मिळाला आहे.

अन्नाचा पुरवठा करता आला नाही, तर अन्न सुरक्षा भत्ता

:- जर काही कारणाने राज्य अथवा केंद्रशासित प्रदेशाचे सरकार लाभार्थ्यांना अन्न पुरवठा करू शकले नाही, तर अशा ठिकाणी लाभार्थ्यांना 'अन्न सुरक्षा भत्ता' दिला जाणार आहे. 'अन्न सुरक्षा भत्ता' किंती द्यावा याचे निर्धारण केंद्र सरकार करणार आहे. 'अन्न सुरक्षा भत्त्या' पोटी लागणारा निधी केंद्र सरकार राज्य सरकारांना पुरवणार आहे.

खाद्यान्न पुरवठा व्यवस्थेत सुधारणा :- खाद्यान्न लाभार्थ्यांच्या घरापर्यंत पोहोचवणे, विविध मालांच्या दिशा बदलासाठी खाद्यान्न सुरक्षा विधेयकाची व्यवस्थित अंमलबजावणी करणे, अन्नधान्य साठवण, सार्वजनिक वितरण प्रणालीच्या दुकानदारांसाठी माफक नफा यांची तरतूद आणि यासंबंधीच्या विविध कामांसाठी तसेच सार्वजनिक वितरण प्रणालीत सुधारणा करणे, इत्यादीसाठी केंद्र सरकार राज्य आणि केंद्रशासित प्रदेशांना अर्थसाहाय्य करणार आहे. माहिती आणि संदेशवाहन तंत्रज्ञान यामध्ये संगणकीकरण, लाभार्थ्यांसाठी युनिक आयडॅन्टिफिकेशन (आधार) आणि टीपीडीएस इत्यादीच्या मजबूतीकरणावर भर दिला जाणार आहे.

महिला सशक्तीकरण - १८ वर्षे किंवा त्यावरील वयोमानाची महिला कुटुंबप्रमुख होणार : - रेशनकार्ड वितरण करण्यासाठी १८ वर्षे किंवा त्यावरील वयोमानाची महिला कुटुंबप्रमुख म्हणून गृहीत धरली जाणार आहे. अशी परिस्थिती नसेल त्या ठिकाणी सर्वाधिक

वयोगटाचा पुरुष, कुटुंबप्रमुख म्हणून गृहीत धरला जाणार आहे.

राज्य आणि जिल्हा स्तरावर तक्रार निवारण व्यवस्था-

अन्न सुरक्षा कायद्यातील तरतुदीची अंमलबजावणी अधिक पारदर्शकपणे आणि परिणामकारकतेने करण्यासाठी राज्य आणि जिल्हा स्तरावर तक्रार निवारण तसेच जबाबदार व्यवस्था निर्माण केली जाणार आहे. सामाजिक लेखा परीक्षण आणि सतर्कता समित्यांची स्थापना केली जाणार आहे. अन्नसुरक्षा कायद्यात नमूद केलेल्या जबाबदाऱ्या योग्य रितीने पार न पाणडुण्या अधिकारी आणि जनसेवकांवर दंडात्मक कारवाई करण्याची तरतूद केली जाणार आहे.

योजनेवरील खर्च :- अन्न सुरक्षा कायद्याच्या अंमलबजावणीसाठी सन २०१३-१४ या आर्थिक वर्षात ६१२.३ लाख टन अन्न लागणार असून, त्यासाठी १,२४,७२४ कोटी रुपये खर्च येणार आहे.

बुधवार, ३ जुलै रोजी केंद्रीय मंत्रिमंडळाने अन्न सुरक्षा अध्यादेशाच्या प्रस्तावाला मंजुरी दिली. गुरुवार, ४ जुलै रोजी हा प्रस्ताव राष्ट्रपतीसमोर ठेवण्यात आला. कायदेशीर सल्ला घेऊन अखेर राष्ट्रपतीनी सही केली आणि अन्न सुरक्षा अध्यादेश लगेच लागू झाला. केंद्र सरकार संसदेच्या पावसाळी अधिवेशनात अध्यादेश मंजूर करून घेण्याचा प्रयत्न करणार आहे. त्यासाठी आवश्यक पाठिंघा मिळण्यासाठी सरकारच्या वतीने गृहमंत्री सुशीलकुमार शिंदे आणि संसदीय कामकाज मंत्री कमलनाथ हे प्रयत्न करीत आहेत.

गरिबांना पोटभर अन्नाची हमी देणाऱ्या महत्त्वाकांक्षी अन्न सुरक्षा विधेयकाची अंमलबजावणी करण्यासाठी तातडीने पावले उचला, असे आवाहन काँग्रेस अध्यक्षा सोनिया गांधी यांनी काँग्रेसशासित राज्यांना केले आहे. मात्र, या विधेयकाच्या अंमलबजावणीसाठी काँग्रेसकडून घेतल्या जाणाऱ्या पुढाकाराचा अर्थ निवडणुकांशी जोडू नये असे पक्षातर्फ स्पष्ट करण्यात आले आहे. पक्षाध्यक्षा सोनिया गांधी आणि पंतप्रधान मनमोहन सिंग यांच्या अध्यक्षतेखाली काँग्रेसशासित राज्यांच्या १३ मुख्यमंत्र्यांची बैठक नुकतीच नवी दिल्ली येथे झाली. राज्यात कोणीही उपाशी राहू नये म्हणून या कायद्याची अंमलबजावणी प्रभावीपणे करा, असे आवाहन करण्यात आले. या वेळी सार्वजनिक वितरण प्रणालीच्या सद्यःस्थितीबाबत आढावा घेण्यात आला. दिल्ली व हरियाना सरकारने राजीव गांधी यांच्या जन्मदिनी, येत्या २० ऑगस्टपासून अन्न सुरक्षा विधेयकाची अंमलबजावणी करण्याचे सूतोवाच केले असून, इतर राज्यांनीदेखील या विधेयकाची अंमलबजावणी करण्याचे आश्वासन दिले आहे. दिल्लीत अन्न आयोगाची स्थापना केल्याची माहिती शीला दीक्षित यांनी दिली असून, दिल्लीत या योजनेची प्रभावीपणे अंमलबजावणी केली जाणार असल्याचे त्यांनी सांगितले आहे. या विधेयकाबाबत देशभर काँग्रेस प्रवक्त्यांकडून, प्रदेश काँग्रेस समितीच्या कार्यकर्त्यांच्या कार्यशाळा आयोजित केल्या जाणार आहेत. राज्यांच्या मुख्यालयांमध्ये पत्रकार परिषदांचे आयोजन केले जाणार आहे. अन्न सुरक्षा कायद्याच्या संदर्भातील या

बैठकीत काँग्रेस सरचिटणीस राहुल गांधी, अन्नमंत्री के.व्ही. थॉमस यांनीदेखील भाग घेतला होता.

‘देशात एकही व्यक्ती उपाशीपोटी राहणार नाही. कुणीही बालक कुपोषणाचा बळी ठरणार नाही, यासाठी अन्नसुरक्षा विधेयकाची आवश्यकता आहे,’ असे सोनियाजीनी म्हटले आहे. ‘अन्न सुरक्षा कायदा’ कोणत्याही परिस्थितीत अंमलात यावा, यासाठी सोनियाजी स्वतः प्रयत्नशील आहेत. हा कायदा देशभर लागू झाल्याने सोनियांचे प्रयत्न सफल झाले आहेत. रायबरेली या सोनियाजीच्या मतदारसंघात तर या निर्णयाचे प्रचंड स्वागत झाले असून, लोकांनी सोनियाजीचे अभिनंदन केले आहे. या कायद्यातून सरकारने भारतीय नागरिकांच्या प्रति असलेले आपले उत्तरदायित्व उत्तमरीत्या निभावले आहे. १ किंवा २ रुपयांत अन्न मिळणार ही आजच्या काळातील आश्चर्यांची बाब ठरेल. परंतु, ही किमया सोनियाजीनी करून दाखवली आहे. आजवर भारताच्या इतिहासात इतके महत्त्वाकांक्षी पाऊल उचलणे कोणालाही शक्य झाले नाही. हा निर्णय घेऊन सोनियाजीनी आपली राष्ट्रभक्ती सिद्ध केली आहे. ‘भुकेल्याला अन्न आणि बालकांची कुपोषणातून मुक्ती’ हे साध्य करणारा हा महत्त्वाकांक्षी निर्णय आहे. म्हणूनच या निर्णयाला सोनियाजीच्या कार्यकाळातील ऐतिहासिक निर्णय असे संबोधले जात आहे. त्याचे सर्वत्र प्रचंड स्वागत होत आहे.

||

जेव्हा एखादी बाब हक्क म्हणून व्यक्तीला प्रदान केली जाते, तेव्हा ती बाब पुरवणे प्रशासनाला बंधनकारक होते. जर ती बाब मिळाली नाही, तर ती व्यक्ती हक्काचे उल्लंघन झाले म्हणून दाद मागू शकते. न्याय मिळाल्यानंतर त्या व्यक्तीला नुकसानभरपाई आणि ती उपलब्ध करून देण्यात अपयशी ठरलेल्या व्यक्तीला दंड होऊ शकतो. हक्कांची हीच तरतूद अन्न सुरक्षा कायद्यात करण्यात आली आहे. म्हणूनच अन्न सुरक्षा कायदा अधिक प्रभावी आणि उपयोगी ठरला आहे. अन्न सुरक्षा कायद्यात सर्व वयोगटाच्या व्यक्तीना हक्काचे अन्न मिळण्याची तरतूद करण्यात आली आहे.

अन्न सुरक्षा कायदा – २०१३

प्रत्येकाला सन्मानाने जीवन जगण्यासाठी पोषणयोग्य अन्न, परवडणाऱ्या किमतीत देणारा कायदा म्हणजे ‘अन्न सुरक्षा कायदा’. सार्वजनिक वितरण प्रणालीत आमूलाग्र बदल घडवून आणणारा, समस्या निवारण, दंड आणि नुकसानभरपाईची तरतूद असणारा ऐतिहासिक असा कायदा म्हणजे ‘अन्न सुरक्षा कायदा’! अन्न सुरक्षा कायद्यामध्ये तीन प्रमुख अनुसूची आहेत. पहिल्या अनुसूचीमध्ये सार्वजनिक वितरण प्रणालीवरून वितरित करण्यात येणाऱ्या अनधान्याच्या किमतीचा समावेश आहे. दुसऱ्या अनुसूचीमध्ये मध्यान्ह भोजन, रेशन आणि गरज यांच्या पोषणाचे परिमाण देण्यात आले आहेत. अन्नसुरक्षा कायद्याच्या अनुसूची ३मध्ये शेती सुधारणा, अन्न खरेदी, अन्न साठवण, अन्न पुरवठा आणि संशोधन व विकास अशा विविध तरतुदीचा समावेश करण्यात आला आहे. आपल्या देशातील कोणतीही व्यक्ती अन्नापासून वंचित राहणार नाही, अन्न मिळणे हा त्याचा

कारणी लागेल प्रत्येक कण् तृप्त होईल गरिबाचे मन

हक्क राहील आणि हक्काचे उल्लंघन झाल्यास नुकसानभरपाई मिळेल, अशी तरतूद असलेला असा ऐतिहासिक कायदा सोनियार्जीनी देशातील जनतेला, हक्क म्हणून बहाल केला आहे.

जेव्हा एखादी बाब हक्क म्हणून व्यक्तीला प्रदान केली जाते, तेव्हा ती बाब पुरवणे प्रशासनाला बंधनकारक होते. जर ती बाब मिळाली नाही, तर ती व्यक्ती हक्काचे उल्लंघन झाले म्हणून दाद मागू शकते. न्याय मिळाल्यानंतर त्या व्यक्तीला नुकसानभरपाई आणि ती उपलब्ध करून देण्यात अपयशी ठरलेल्या व्यक्तीला दंड होऊ शकतो. हक्कांची हीच तरतूद अन्न सुरक्षा कायद्यात करण्यात आली आहे. म्हणूनच अन्न सुरक्षा कायदा अधिक प्रभावी आणि उपयोगी ठरला आहे. अन्न सुरक्षा कायद्यात सर्व वयोगटाच्या व्यक्तींना हक्काचे अन्न मिळण्याची तरतूद करण्यात आली आहे. त्याबाबतचा तक्ता पुढील प्रमाणे आहे:-

अ.क्र.	वयोगट
१.	६ महिने ते ६ वर्षांची बालके
२.	६ महिने ते ३ वर्षांची मुळे
३.	३ ते ६ वर्षांची मुळे
४.	६ महिने ते ६ वर्षांची कुपोषित मुळे
५.	८वी इयत्तेत शिकणारी किंवा १४ वर्षे वयोगटातील सरकारी शाळांमध्ये जाणारी मुळे
६.	सर्व गरोदर आणि बाळतीन माता
७.	प्रत्येक कुटुंबातील पात्र व्यक्तीला
८.	अंत्योदय योजनेतील पात्र कुटुंबांना

मिळालेला हक्क
स्थानिक अंगणवाडी मार्फत सकस भोजन मोफत रेशनचे धान्य, घरी नेण्यासाठी सकस अल्पोपहार आणि गरम भोजन मोफत रेशनचे धान्य, घरी नेण्यासाठी सकस तसेच बनवलेले मध्यान्ह भोजन दररोज.

स्थानिक अंगणवाडीमधून सकस भोजन किंवा घरी नेण्यासाठी रेशनवरील धान्य. स्वस्त अन्नधान्य, प्रतिव्यक्ती दरमहा ५ किलो अन्नधान्य, तांदूळ ३ रु. प्रतिकिलो, गहू २ रु. प्रतिकिलो आणि कडधान्य. रु. १ प्रतिकिलो या दराने. प्रतिकुटुंब दरमहा ३५ किलो अन्नधान्य, तांदूळ ३ रु. प्रतिकिलो, गहू २ रु. प्रतिकिलो, कडधान्य रु. १ प्रतिकिलो.

अन्न सुरक्षा कायदा गरीब जनतेसाठी एक वरदान ठरला आहे. नेहमीप्रमाणे विरोधकांनी या कायद्याबाबतदेखील उलटसुलट प्रतिक्रिया देण्यास सुरुवात केली आहे. काँग्रेसच्या प्रत्येक निर्णयाला विरोध करणे ही विरोधकांची जुनी परंपरा आहे. विरोधकांकडून केली जाणारी दिशाभूल टाळण्यासाठी अन्न सुरक्षा विधेयकाबाबतची वस्तुस्थिती दर्शक माहिती खालील प्रमाणे, प्रश्नोत्तराच्या स्वरूपात देण्यात आली आहे.

* अन्न सुरक्षा कायद्याची आवश्यकता का भासली आहे?

उत्तर - कुपोषण आणि भूकबळी ही आपल्या देशासमोरील मोठी समस्या आहे. या समस्येचे कायमस्वरूपी उच्चाटन

करण्यासाठी सर्वसमावेशक असा अन्न सुरक्षा कायदा आणण्याचा सोनियार्जीनी निर्धार केला होता. सन २००९च्या निवडणुकांमध्ये हा कायदा अंमलात आणण्याचे आश्वासन यूपीए सरकारने जनतेला दिले होते. राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा कायदा - २०१३च्या रूपाने यूपीए सरकारने हे आश्वासन पूर्ण केले आहे.

* राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा कायदा - २०१३च्या माध्यमातून केवळ ६७ टक्के भारतीय जनतेची भूक भागवली जाणार आहे. सर्वच नागरिकांना या कायद्याचा लाभ का देण्यात आला नाही?

उत्तर - राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा कायदा - २०१३ अन्वये दिले जाणारे अन्न हे अन्नधान्याची उपलब्धता आणि उत्पादन

या बाबीशी निगडित आहे. सन २००७ ते सन २०१२ या कालखंडात आपण ६०.२४ दशलक्ष टन अन्नधान्य उपलब्ध करू शकले. जर सर्वच नागरिकांना १०० टक्के या कायद्याचा लाभ द्यायचा असेल, तर जवळपास ७२.६ दशलक्ष टनपेक्षा अधिक अन्नधान्याची आपल्याला गरज लागणार आहे. एवढ्या मोठ्या प्रमाणावर अन्नधान्य उपलब्ध करणे आणि उत्पादित करणे आपल्याला शक्य होणार नाही. म्हणून सर्व नागरिकांना या कायद्याचा लाभ देण्यात आला नाही.

* राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा कायदा - २०१३च्या माध्यमातून दारिंद्र्यरेषेखालील कुटुंबांना प्रतिव्यक्ती ५ किलो अन्नधान्य पुरवणे म्हणजे, त्यांना सध्या अंत्योदयसारख्या योजनेतून पुरवल्या जाणाऱ्या प्रतिकुटुंब ३५ किलो अन्नधान्यापेक्षा ते कमी नव्हे काय?

उत्तर - सध्या आपल्या देशातील ३६ टक्के लोक दारिंद्र्यरेषेखालील आहेत. अंत्योदय अन्न योजना आणि दारिंद्र्यरेषेखालील कुटुंबांना दरमहा ३५ किलो अन्नधान्य सध्या सार्वजनिक वितरण प्रणालीमार्फत पुरवले जाते. मात्र, याचा लाभ फक्त एक चतुर्थांश लाभधारक घेतात. याउलट राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा कायदा - २०१३ अन्वये सुमारे ६७ टक्के जनतेला प्रतिव्यक्ती ५ किलो अन्नधान्य दरमहा दिले जाणार आहे. त्याचप्रमाणे अंत्योदय योजनेचा लाभ घेणाऱ्या कुटुंबांना यापुढेदेखील ३५ किलो प्रतिकुटुंब दरमहा अन्नधान्य देणे सुरुच राहणार आहे. परंतु, हे अन्नधान्य तांदूळ ३ रुपये प्रतिकिलो, गहू २ रुपये प्रतिकिलो तर कडधान्य १ रुपये

जनमानसाची शिदोरी

प्रतिकिलो इतक्या स्वस्त दराने दिले जाणार आहे. त्यामुळे अंत्योदय अन्न योजनेअंतर्गत लाभधारकांना आणि दारिद्र्यरेषेखालील कुटुंबांना नव्या कायद्याचा लाभच होणार आहे.

* **राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा कायदा-२०१३ च्या माध्यमातून खाद्यतेल आणि डाळी या अन्नपदार्थांना का वगळण्यात आले आहे?**

उत्तर – सर्वत्र खाद्यतेल आणि डाळी यांची मागणी मोठ्या प्रमाणावर असते. म्हणून खाद्यतेल आणि डाळी यांची वाढती गरज भागवण्यासाठी आपल्याला या वस्तू मोठ्या प्रमाणावर आयात कराव्या लागतात. कमी उत्पादन आणि जास्त आयात यामुळे या वस्तू अन्नसुरक्षा कायद्याअंतर्गत हक्क म्हणून उपलब्ध करून देणे आपल्याला शक्य होणार नाही. तरीदेखील या वस्तू सबसिडीच्या माध्यमातून उपलब्ध करून देण्याचा सरकारचा विचार आहे.

* **राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा कायदा-२०१३ मध्ये अन्नधान्याच्या पुरवठावावर भर देण्यात आला आहे. परंतु, पोषणभूल्याकडे दुर्लक्ष झाले आहे. मग, या कायद्याला सर्वसमावेशक कायदा असे का म्हणावे?**

उत्तर – कुपोषण ही भारताला भेडसावणारी मुख्य समस्या आहे. लहान मुलांचे आणि गरोदर मातांचे या समस्येपासून संरक्षण करणे हा राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा कायदा-२०१३ चा मुख्य उद्देश आहे. गरोदर मातांना मातृत्वाचा लाभ म्हणून रु. ६,०००/- – अनुदान देण्याची तरतूद या कायद्यात आहे. ६ महिने ते सहा वर्षे वयोगटाच्या मुलांना गरम शिजवलेले अन्न किंवा घरी घेऊन जाण्यासाठी रेशन देण्याची तरतूद या विधेयकात आहे. समाजाच्या सर्व स्तरातील व्यक्तींच्या पोषणाची काळजी या कायद्यात घेण्यात आली आहे. म्हणूनच या कायद्याला सर्वसमावेशक कायदा असे आपण म्हटले पाहिजे.

* **योग्य साठवण सुविधेअभावी किंडीमुळे किंवा इतर कारणांनी अन्नधान्याचे मोठ्या प्रमाणावर नुकसान होते. या कायद्यात या समस्येवर कसा तोडगा काढण्यात आला आहे?**

उत्तर – भारतीय अन्न महामंडळाकडे सुमारे ३९७.०२ लाख मेट्रीक टन अन्नधान्याची साठवण क्षमता आहे. तर राज्य सरकारांकडे सुमारे ३४९.३५ मेट्रीक टन धान्य साठवण क्षमता आहे. अशा प्रकारे एकूण ७३८ लाख मेट्रीक टन अन्नधान्य साठवण क्षमता आहे. खाजगी सहभागातून अन्नधान्य साठवण करण्यासाठी

गोदामांच्या निर्मितीचे काम हाती घेण्यात आले आहे. भारतीय अन्न महामंडळांच्या गोदामांमध्ये शास्त्रोक्त पद्धतीने अन्न साठवणुकीचे काम केले जात आहे. त्यामुळे अन्नधान्य सडणे, वाया जाणे हे प्रकार संपुष्टात येणार आहेत.

* **सार्वजनिक वितरण प्रणालीतील ब्रष्टाचारावर अन्न सुरक्षा कायद्यात कशा प्रकारे मात करण्यात आली आहे?**

उत्तर – रेशन कार्डधारकांच्या निवडीमध्ये अत्यंत पारदर्शक पद्धती नव्याने अंमलात आणली जात आहे. या प्रणालीच्या प्रत्येक टोकापर्यंत संगणकीकरण करण्याचे काम हाती घेण्यात आले आहे. अन्न सुरक्षा विधेयकातील तक्रार निवारण केंद्रांच्या तरतुदीमुळे सार्वजनिक वितरण प्रणालीमधील अनियमितता संपुष्टात येण्यास मदत होणार आहे, शिवाय कसूरदारास दंड आणि तक्रारदारास नुकसानभरपाई देण्याची तरतूद असल्याने सार्वजनिक वितरण प्रणालीत पारदर्शकता वाढीस लागणार आहे. परिणामी, ब्रष्टाचारास आळा बसणार आहे.

* **अन्न सुरक्षा कायदा- २०१३ च्या प्रभावी अंमलबजावणीसाठी कॅंग्रेस कार्यकर्ते कशा प्रकारे हातभार लावणार आहेत?**

उत्तर – जनकल्याणकारी आणि ऐतिहासिक असा अन्न सुरक्षा कायदा भारतीय नागरिकांचा हक्क म्हणून समोर आला आहे. या हक्काची जाणीव प्रत्येक भारतीयाला व्हावी म्हणून कॅंग्रेस पदाधिकारी आणि कार्यकर्ते हा कायदा तळागाठातील, गरीब आणि गरजू लोकांपर्यंत नेण्यासाठी प्रयत्नकरणार आहेत. याकायद्यातील तरतुदीमुळे प्रत्येक गरीब कुटुंबास हक्काचे अन्न मिळणार आहे. हे अन्न गरजू लोकापर्यंत पोहोचण्यासाठी, कायद्याच्या अंमलबजावणीसाठी कॅंग्रेस कार्यकर्ते आपआपल्या भागात सक्रिय राहणार आहेत. सार्वजनिक वितरण प्रणाली ही अन्न सुरक्षा कायद्यातील महत्त्वाची यंत्रणा आहे. तिच्यामध्ये सुधारणा होण्यासाठी कॅंग्रेस कार्यकर्ते पाठपुरावा करणार असून, आपापल्या विभागात हे काम त्वरेने होण्यासाठी जागरूकतेने पाठपुरावा करणार आहेत.

जनमानसाची
शिंदोरी

विकासाचे प्रणेते, उमदे आणि मुरब्बी नेते

विलासराव देशमुख

वि

लासराव देशमुख म्हणजे महाराष्ट्राला लाभलेले तेजस्वी नेतृत्व! विलोभनीय वर्कर्ट्यूनैली आणि दिमाखदार चाल असलेले लोभस नेते. अभिमानास्पद कामगिरी असलेले केंद्रीय मंत्री आणि माजी मुख्यमंत्री! दिलखुलास, दिलदार, उमदे, चतुरस्त्र, अनुभवी, जिंदादिल, रसिक आणि मुरब्बी अशा अनेक उपाधी विलासरावांना लावता येतील. विकासात्मक दृष्टिकोन आणि सर्वांना बरोबर घेऊन वाटचाल करण्याची त्यांची शैली कधीही न विसरण्यासारखी! सरपंच, राज्याचे मुख्यमंत्री ते केंद्रीय मंत्री असा दीर्घ राजकीय प्रवास विलासरावांनी केला. गावागावात जाऊन त्यांनी महाराष्ट्र अनुभवला. काँग्रेस पक्षाला लोकसभा आणि विधानसभा निवडणुकांमध्ये यश मिळवून देण्यात त्यांचा मोठा वाटा होता.

लोकाभिमुख राजकारणी म्हणून अवघा महाराष्ट्र त्यांना ओळखतो. असंख्य चाहते आणि मोठा जनसंपर्क हे त्यांचे वैशिष्ट्य! नेतृत्व गुणांच्या आधारावर त्यांनी ४० वर्षांचा यशस्वी राजकीय प्रवास केला. उच्च विद್वता, प्रचंड अनुभव आणि दांडगा जनसंपर्क ही त्यांची जमेची बाजू होती. विलासरावांना, यशवंतराव चव्हाण, शंकरराव चव्हाण आणि वसंतदादा पाटील या थोर नेत्यांचा राजकीय वारसा लाभला. कार्यकर्त्यावर आणि पक्षावर प्रचंड प्रेम करणारा नेता, अशी त्यांची ख्याती होती. दिनांक १४ ऑगस्ट २०१२ रोजी विलासराव आपल्याला अचानकपणे अर्धवट सोडून अनंताच्या प्रवासासाठी निघून गेले. अनंत आठवणी आणि अतुलनीय कार्याची आठवण ठेवत सर्वांना दुःखसागरात बुडवून गेले.

जनमानसाची शिरोरी

विलासरावांचे पक्षात आणि पक्षाबाहेर असंख्य चाहते होते. विलासराव विरोधकांबरोबर एकाच व्यासपीठवर आले, की जुगलबंदी ठरलेली. विलासरावांनी पक्षाशी कधीही प्रतारणा केली नाही. विलासराव आणि कॉंग्रेस हे अतूट समीकरण! त्यांनी कॉंग्रेसवर निस्सिम प्रेम केले. विरोधकांमध्ये विलासरावांचा कितीही जवळचा मित्र असला तरीही पक्षपातकीवरील चर्चासत्रात विलासरावांनी त्यांचा भरपूर समाचार घेतल्याची उदाहरणे आहेत. पक्षावर जर कोणी टीका केली, तर त्याला उत्तर दिल्याशिवाय विलासराव गप बसत नसत.

विरोधकांच्या टीकेला कसे उत्तर द्यायचे याचे मार्गदर्शन करताना ते कार्यकर्त्यांना म्हणत, 'कॉंग्रेसची चाल हत्तीसारखी आहे. जे बरोबर येतील, त्यांना बरोबर घेऊन, जे येणार नाहीत, त्यांना बाजूला सोडून पुढे जायचे! अगदी सरळ अशी कॉंग्रेसची चाल आहे. उंटासारखी तिरकी चाल नाही, किंवा घोड्यासारखी अडीचघर चाल नाही. कॉंग्रेसचा विचार आहे, तो गरिबांचा विचार आहे. सर्व जातीर्धार्माला बरोबर घेऊन चालणारा विचार आहे. एवढे मोठे पाठबळ तुमच्या बरोबर असताना, एवढी मोठी शिदोरी तुमच्याबरोबर असताना, कुणाला घाबरण्याचे कसलेही कारण नाही. उजळ माथ्याने लोकांसमोर जा आणि सांगा त्यांना, हे आम्ही केलंय, आणि राहिलेले आम्हीच करणार. दुसरा कोणीही करू शकणार नाही. असा आत्मविश्वास पहिल्यांदा आपल्यामध्ये जागा झाला पाहिजे. आणि त्याच आत्मविश्वासाने आपण पुढे गेले पाहिजे.'

विरोधकांची आश्वासने म्हणजे पोकळ घोषणा! एका कार्यक्रमात विलासरावांनी अशा घोषणांचा समाचार घेतला. त्या वेळी बोलताना ते म्हणाले, 'आम्ही जर निवडून आलो, तर तुमचा सातबाबारा कोरा करू! मला हे कळत नाही, काय असतं सातबाच्यावर? तुमचं नाव, तुमचा सर्वें नंबर, तुमचा गट नंबर, तुमचं पीकपाणी. हेच असतं ना सातबाच्यावर? हे म्हणतात, आम्ही जर निवडून आलो, तर तुमचा सातबाबारा कोरा करू. म्हणजे तुमचा गट नंबर गायब, तुमचा सर्वें नंबर गायब, सर्व काही गायब... सर्व काही अजब. अजब तुझे सरकार! अशी मंडळी जर सत्तेवर आली, तर मात्र सातबाबा घरातून अजिबात बाहेर काढू नका!! काय अवस्था आहे या लोकांची! काय घोषणा, काय बोलतो आपण? काही कल्पनाच नाही. विरोधकांबाबत बोलायचे तेसुद्धा, नम्र शैली आणि कोपरखब्या! पोट धरून हसत हसत टोले लगावणे, ही विलासरावांची शैली.

विलासरावांनी राजकारणात प्रचंड चढउतार अनुभवले. १९७४ मध्ये बाबूळगावचे सरपंच, म्हणून त्यांनी आपली राजकीय कारकीर्द

सुरु केली. लातूर पंचायत समितीचे उपसभापती, जिल्हा परिषद सदस्य, उस्मानाबाद जिल्हा युवक कॉंग्रेसचे अध्यक्ष अशा विविध पदांवरून त्यांनी आपल्या राजकीय प्रवासास सुरुवात केली. गावोगावी जाऊन कार्यकर्त्यांच्या संपर्कतून त्यांनी कॉंग्रेस पक्ष संघटना मजबूत केली. १९९९ मध्ये कॉंग्रेसने भाजपा - शिवसेना युतीकडून सत्ता हाती घेतली. त्या वेळी तिजोरीत खडखडाट होता. सुमारे ३४ हजार कोटी रुपयांचे कर्ज राज्याच्या डोक्यावर ठेवून विरोधकांनी सत्ता सोडली. अशा परिस्थितीत, आठ पक्षांना बरोबर घेऊन विलासरावांनी सरकार स्थापन केले. राज्याची विस्कटलेली आर्थिक घडी त्यांनी पुन्हा बसवली. विलासरावांनी राजकारणात प्रचंड चढउतार अनुभवले.

विलासरावांच्या हसतमुख चेहऱ्यामागे कधीही वैफल्यग्रस्तता किंवा संतप्तपणाचा साधा लवलेशाही कधी दिसला नाही. ते मुरलेले राजकारणी आणि उत्तम प्रशासक होते. त्यांचे जीवन म्हणजे एक धडपड होती. विलासरावांचा जन्म २६ मे १९४५ रोजी, बाबूळगाव, जिल्हा लातूर येथे झाला. सुरुवातीपासूनच त्यांची नाळ कॉंग्रेसी जोडली गेली होती. ग्रामीण भागात प्राथमिक शिक्षण व माध्यमिक शिक्षण पूर्ण करून त्यांनी पुढे पुण्यात बीएस्सी, बीए, एल.एल.बी.पर्फॉर्मेंट शिक्षण घेतले. गरवारे कॉलेज, पुणे विद्यालय आणि एल.एस.लॉ. कॉलेज पुणे या कॉलेजांमध्ये त्यांचे शिक्षण झाले. क्रिकेट, हॉलीबॉल व टेबल टेनिस हे विलासरावांचे आवडते खेळ. तर शास्त्रीय संगीत ऐकणे, ऐतिहासिक व समकालीन पुस्तकांचे वाचन कणे, हे विलासरावांचे आवडते छंद होते. विलासरावांच्या वडिलांचे नाव दगडोजी व्यंकटराव देशमुख, तर आईचे नाव सुशीलाबाई दगडोजी देशमुख. पत्नीचे नाव वैशाली देशमुख. विलासरावांचा विवाह २९ मे १९७५ रोजी संपन्न झाला. विलासरावांना तीन मुले. पहिला आमदार अमित, दुसरा अभिनेता रितेश तर तिसरा उद्योजक धीरज. तिघेही विवाहित आहेत.

सन १९९० मध्ये, विलासराव आमदार झाले. विलासराव देशमुख यांनी, राज्याचे, ग्रामीण विकास, कृषी, सहकार, दुर्घटविकास आणि मत्स्य व्यवसाय, सार्वजनिक बांधकाम, उद्योग, तंत्रशिक्षण आणि शिक्षण, क्रीडा, परिवहन, संसदीय कामकाज कॅबिनेट मंत्री म्हणून काम पाहिले. १८ ऑक्टोबर १९९९ रोजी महाराष्ट्राच्या मुख्यमंत्री पदी विराजमान होण्याचा मान त्यांना मिळाला. त्यानंतरच्या सन २००४च्या विधानसभा निवडणुकीत विलासरावांनी पुन्हा एकदा बाजी मारली. ११ नोव्हेंबर २००४ साली विलासराव दुसऱ्यांदा राज्याचे मुख्यमंत्री झाले.

जिल्हा परिषदांना जादा अधिकार, सातबाच्याचे संगणकीकरण, मुंबई मेट्रो रेल्वेचा प्रारंभ, मागास विद्यार्थ्यांना स्कॉलरशिप हे त्यांच्या काळातील महत्त्वाचे निर्णय आहेत. गिरणी कामगारांना त्यांची हक्काची देणी मिळावी म्हणून, देशात पहिले वस्त्रोद्योग धोरण महाराष्ट्रात राबविण्याचा निर्णय विलासरावांनी घेतला. रेल्वे मार्गानंजीकच्या झोपडपट्टीवासीयांना २२५ चौरस फुटांची सदनिका देऊन त्यांचे पुनर्वसन करण्याचा निर्णयदेखील त्यांचाच.

झोपडपट्टीवासीयांना ७ मजल्याच्या लिफट असणाऱ्या इमारतीत सन्मानाने राहण्यासाठी, सदनिका उपलब्ध करून देण्यात आल्या. विविध राज्यांतील मुख्यमंत्र्यांच्या परिषदेमध्ये 'मुंबईच्या विकासाबाबत केंद्राचीही जबाबदारी आहे,' हे त्यांनी निखून सांगितले. मुंबईच्या विकासासाठी १३०० कोटी रुपयांची आग्रही मागणी केली. मुंबईतील अनेक मोठ्या प्रकल्पांत आज केंद्राचा सहभाग आहे. विलासरावांच्या प्रयत्नांची ही फलश्रुतीच आहे.

मुंबई महानगर विकास प्राधिकरणाला नियोजनाचे अधिकार देणे आणि उपनगरातील वाहतुकीचे स्वरूप पालट करण्यासाठी 'मुंबई नागरी मूलभूत सुविधा प्रकल्प' सुरु करणे हे दोन महत्त्वाकांक्षी निर्णय विलासरावांनी घेतले. मुंबईच्या विकासाबाबत त्यांनी नेहमीच संवेदनशीलता दाखविली. मुंबई शहराच्या डेनेज व्यवस्थापनासाठी त्यांनी ड्रिमस्टोरेंड प्रकल्प राबविला. त्यासाठी केंद्राकडून सुमारे १२५० कोटी रुपये त्यांनी मंजूर करून घेतले. शेतकऱ्यांना २५ हजार रुपयांपर्यंतचे बिनव्याजी कर्ज, महिला बचतगटांना ४ टक्क्यांनी कर्ज, सच्चर आयोगाच्या शिफारशीनुसार अल्पसंख्याकांच्या आर्थिक उत्थानासाठी स्वतंत्र खाते, परदेशी गुंतवणुकीसाठी विविध करार, विदर्भातील आत्महत्याग्रस्त शेतकऱ्यांना मोबदला म्हणून १६०० कोटीचे पैकेज, नागपूरचा मिहान प्रकल्प अशी अनेक कामे विलासरावांनी पार पाडली. 'तंटामुक्ती योजना' ही विलासरावांच्या प्रयत्नांचीच फलश्रुती म्हणावी लागेल. गृहमंत्री आर.आर. पाटील यांच्या मदतीने त्यांनी ही योजना राज्यात प्रभावीपणे राबविली.

मे २००९ मध्ये विलासरावांची राज्यसभेवर निवड झाली. २८ मे २००९ ते ११ जानेवारी २०११ या काळात केंद्रीय अवजड उद्योग व सार्वजनिक उपक्रममंत्री म्हणून त्यांनी काम पाहिले. ११ जानेवारी २०११ ते १२ जुलै २०१२ दरम्यान केंद्रीय ग्रामीण विकास आणि पंचायत राज मंत्री म्हणून विलासरावांनी जबाबदारी सांभाळली. १२ जुलै २०१२ पासून केंद्रीय विज्ञान, भूविज्ञान आणि तंत्रज्ञान मंत्री म्हणून ते काम करीत होते. विलासराव म्हणजे राज्याच्या राजकारणाचा सुसंस्कृत आणि शालिन चेहरा! आपल्या प्रत्येक कामात ते वेगळी शैलीपूर्ण अशी छाप उमटवीत असत. वसंतराव नाईकांनंतर तब्बल आठ वर्ष मुख्यमंत्री पद भूषिणारे मुख्यमंत्री म्हणून विलासरावांचा दुसरा क्रमांक लागतो.

विलासरावांच्या चेहेच्यावरील स्मितहास्य, जणू त्यांचे पेटंट स्मित होते. ती शैली इतरांना जमणे अशक्य! विलासरावांची बोलण्याची लक्ब, हजरजबाबीपणा, बोलताना लयीत हातवारे करण्याची पद्धत आणि त्याला साजेसे दिलखेच संवाद, सारे काही विलक्षण होते. विलासराव व्यासपीठावर आले, की टाळ्यांचा कडकडाट ठरलेला. थोडी शांतता, स्मितहास्य आणि सुरुवात... पुन्हा टाळ्या! विलासराव बोलताना मार्मिक बोलत. त्यांच्या बोलण्याने लोकांच्या हृदयाचा ठाव घेतला जात असे, परंतु ते जखमा कधी करीत नसत. बोलण्याची लक्ब, हजरजबाबीपणा, आणि भाषणांच्या मध्ये मध्ये प्रासंगिक विनोदांची पेरणी सारे काही अफलातून होते. कोपरखळ्या मारत खुसखुशित वक्तव्यांनी ते श्रोत्यांना खिळवून

ठेवत.

काँग्रेससारख्या बलाढ्य पक्षात विलासरावांनी आपली यशस्वी राजकीय वाटचाल केली. त्यांच्या निधनामुळे पक्षाने एक धडाडीचा नेता गमवला आहे. संपूर्ण महाराष्ट्राला दुःखसागरात लोटून विलासरावांनी जगाचा निरोप घेतला. विलासरावांचे जाणे मात्र सर्वांना हळहळ लावून गेले. जनतेच्या सुखदुःखात समरस होणारे विलासराव असे अचानक गेले ही गोष्टच न पटणारी होती. विलासरावांना यकृताचा आजार होता. यकृत प्रत्यार्पणाने त्यांचा आजार बरा होणार होता. परंतु, नियतीला हे मान्य नव्हते. विलासरावांसाठी हवे असलेले यकृत अखेरपर्यंत मिळाले नाही आणि त्यांचा दुर्दैवी शेवट झाला. हसतमुख, सर्वांना हवेहवेसे विलासराव कधी कुणाला तोडून बोलले नाहीत. आज विलासराव आपल्यात नाहीत. परंतु, त्यांचा हसरा चेहरा, मधाळ वाणी, ते हातवारे आणि हावभाव, अजूनही आपली साथ करीत आहेत, असे वाटत राहते.

शेतकऱ्यांपासून शहरातील युवकापर्यंत, सर्वांना विलासराव आपलेसे वाटत. विलासराव जनसमुदायाचा आवाज होते, तर गरिबांची ताकद होते. प्रत्येकाचे म्हणणे ऐकून घेऊन त्याला ते मदत करीत असत. अतिशय उच्च शैक्षणिक योग्यता असणारा हा नेता महाराष्ट्राला मुख्यमंत्री म्हणून लाभला. त्यामुळे राज्याला स्थिर सरकार तर मिळालेच, त्याचबरोबर राज्याच्या विकासाला गती प्राप्त झाली. आज विलासराव आपल्यात नाहीत. परंतु, त्यांचा स्मृती आपल्यासोबत आहेत. त्यांचे विचार आपल्याला सदैव मार्गदर्शन करीत राहतील. विलासरावांच्या पवित्र स्मृतीला प्रदेश काँग्रेसची भावपूर्ण आदरांजली!!

२२

ऑगस्ट २०१३

जनमानसाची
शिंदोरी

www.shidori.maharashtracongress.com

प्रदेशाध्यक्ष माणिकराव ठाकरे यांना
वाढदिवसाच्या ठार्डिक शुभेच्छा !

दूरदृष्टी लाभलेले खंबीर नेतृत्व

म हाराष्ट्र प्रदेश कँग्रेसचे अध्यक्ष माणिकराव ठाकरे म्हणजे दूरदृष्टी लाभलेले खंबीर नेतृत्व. राजकारणातील अनुभवांचा मोठा साठा माणिकरावांकडे आहे. मनमिळावू स्वभाव आणि सर्वांशी मिळून मिसळून काम करण्याची त्यांची शैली. एकदा काम हातात घेतले तर ते तडीस नेण्याची माणिकरावांची पढूत. हाती घेतलेल्या कामात झोकून देण्याच्या त्यांच्या कार्यशैलीमुळे ते अल्पावधीतच लोकप्रिय झाले. केंद्र आणि राज्य सरकारच्या जास्तीतजास्त योजना राज्यात प्रभावीपणे राबविण्यासाठी माणिकरावांनी पुढाकार घेतला. झेंडामार्च, वक्ता-प्रवक्ता शिविर, वचनपूर्ती मेळावे, सामाजिक समता वर्ष अशा अनेक कार्यक्रमातून माणिकरावांनी कार्यकर्त्त्वाना मार्गदर्शन केले. महाराष्ट्र भर झांजावाती दौरे केले. माणिकरावांच्या काळात कँग्रेस पक्ष संघटना सर्वाधिक मजबूत झाली. कँग्रेसला उत्तम लोकप्रियता लाभली. तळागाळातील जनतेपर्यंत

२३

ऑगस्ट २०१३

जन्मानसाची शिदोरी

जिल्हा परिषद निवडणुकांमध्ये महाराष्ट्राला प्रथम क्रमांकावर नेण्याचे काम माणिकराव ठाकरे यांनी केले. महाराष्ट्राच्या दुष्काळाची तीव्रता आणि करावयाच्या उपाययोजनांबद्दल माणिकरावांनी विधान परिषदेत प्रभावी भाषण करून सरकारचे लक्ष वेधले. आज चाहत्यांचा मोठा वर्ग माणिकरावांच्या पाठीमागे आहे. तळागाळातील कार्यकर्त्यांपासून ते वरिष्ठ नेत्यांपर्यंत माणिकराव सर्वांचे आवडते नेते झाले आहेत. राज्यातील सामान्य कार्यकर्ता असो की नेता, माणिकरावांचा शब्द कधी पडणार नाही! माणिकरावांना हे सर्व एक दिवसात साध्य झालेले नाही. त्यासाठी अनेक वर्षांची तपश्चर्या आहे. कार्यकर्त्यात मिसळल्यामुळे, त्यांच्या भावना, त्यांच्या समस्या, दुःखे यांची चांगली जाण माणिकरावांना आहे. महाराष्ट्राच्या गावागावातील मातीशी समरस झालेल्या या नेत्याला ओळखत

पक्षाचे विचार जाण्यासाठी माणिकरावांनी 'जन्मानसाची शिदोरी' या पक्षाच्या मुख्यपत्रातून कार्यकर्त्याचे उत्तम प्रबोधन केले. त्यांचा संदेश शिदोरीच्या माध्यमातून गावागावात पोहोचला. आपल्या उत्तुंग कार्याचा ठसा उमटवणाऱ्या माणिकरावांचा २२ ऑगस्ट हा जन्मदिवस! माणिकरावांचा जन्म २२ ऑगस्ट १९५४ रोजी यवतमाळ जिल्ह्यातील धारवा तालुक्यातील 'हारू' या छोट्याशा गावी झाला. माणिकरावांचा जन्मदिन म्हणजे काँग्रेस कार्यकर्ते आणि

पदाधिकारी यांच्यासाठी आनंदाची पर्वणीच जणू. महाराष्ट्रातील काँग्रेस कार्यकर्ते आणि चाहत्यांकडून माणिकरावांना वाढदिवसाच्या हार्दिक शुभेच्छा!

नेहमी नवनवीन कार्यक्रम राबवून पक्ष कार्यकर्ते आणि पदाधिकारी यांना सतत कार्यरत ठेवणे हे माणिकरावांचे वैशिष्ट्य! माणिकरावांच्या या शैलीमुळे २००९च्या लोकसभा आणि विधानसभा निवडणुकांमध्ये काँग्रेसला मोठ्या प्रमाणावर यश मिळाले. ग्रामपंचायत, नगरपालिका, महानगरपालिका,

जनमानसाची शिंदोरी

नाही असा एकही कार्यकर्ता नाही.

२०१४ निवडणुकांबद्दल बोलताना माणिकराव म्हणतात, “कॅंग्रेस हा राज्यातील प्रथम क्रमांकाचा प्रमुख पक्ष आहे. पक्ष वाढविण्यासाठी प्रयत्न करण्याचा कॅंग्रेसला संपूर्ण अधिकार आहे. स्वबळावर निवडून येण्यासाठी कॅंग्रेस पक्षाने प्रयत्न केले तर त्यात गैर काही नाही. स्वबळावर निवडून येण्यासाठी पोषक अशी परिस्थिती आपण निर्माण केली पाहिजे. निवडणुका स्वतंत्रपणे लढवायच्या की एकत्र लढवायच्या याचा निर्णय पक्षश्रेष्ठी घेतील. परंतु, पक्षाचे बळ वाढवणे हे आपल्या सर्वांच्या हातात आहे. यूपीए सरकारने केलेली विकासकामे, ही कॅंग्रेस पक्षाची जमेची बाजू आहे. यूपीए सरकारच्या कार्यकाळात प्रचंड विकासाची कामे झाली. आज धर्माध शक्ती, लोकांना विविध प्रांत आणि गटांमध्ये वाटू पाहत आहेत. त्यांची सर्व शक्ती अशा निरर्थक कामात खर्च होत आहे. असे पक्ष देशाचा विकास काय करणार, असा प्रश्न

लोकांना पडू लागला आहे. शांतता, जातीय सलोखा आणि विकास यांचा सुयोग्य समन्वय कॅंग्रेस पक्षात पाहायला मिळतो. म्हणूनच २०१४च्या निवडणुकांमध्ये कॅंग्रेस पक्षाचे पारडे सर्वांत जड असेल, असा मला विश्वास वाटतो.” सर्वांना सोबत घेतल्यास विजय प्राप्त करणे अवघड नाही हे माणिकरावांनी आपल्या यापूर्वीच्या कार्यकाळात दाखवून दिले आहे.

गावपातळीपासून राजकारणाला सुरुवात करीत माणिकरावांनी आज महाराष्ट्रातच नव्हे, तर देशात आपल्या राजकीय कर्तृत्वाचा ठसा उमटवला आहे. गावपातळीवरील निवडणुका असोत, की देशपातळीवरील लोकसभा निवडणुका असो! माणिकरावांनी प्रत्येक निवडणुकीत स्वतः सूत्रे हातात घेऊन काम केले आहे. आज राज्याच्या कानाकोपन्यातील कार्यकर्ता माणिकरावांना व्यक्तीश: ओळखतो आहे. विरोधकांच्या टीकेमुळे माणिकराव कधीच विचलित होत नाहीत. परंतु, विरोधकांचा टोला योग्य वेळी त्यांना परत केल्याशिवाय माणिकराव स्वस्थही बसत नाहीत. कॅंग्रेस पक्ष म्हणजे ऐतिहासिक वारसा असलेला पक्ष. म्हणूनच कॅंग्रेस पक्ष संघटना गावपातळीपासून देशपातळीपर्यंत वाढवून, सक्षम आणि संघटित करणे गरजेचे आहे असे माणिकरावांना वाटते. सर्वांना बरोबर घेऊन प्रवास करणे जेवढे माणिकरावांना शक्य झाले, ते इतर कुणालाही शक्य झाले नाही. अपेक्षा हा शब्द माणिकरावांच्या शब्दकोशात

नाही. अत्यंत कमी विरोधक आणि विकासकारी धोरण ही माणिकरावांच्या राजकारणाची शैली आहे. त्यामुळे त्यांनी कधी मागे वळून पाहिलेच नाही. जेथे काम करील तेथे त्यांनी आपल्या कामाचा ठसा उमटवला आहे.

प्रदेशाध्यक्ष माणिकराव ठाकरे यांनी महाराष्ट्रप्रदेशकॅंग्रेसकमिटीच्या अध्यक्षपदाची सूत्रे ॲ०१४ मध्ये स्वीकारली. प्रदेशाध्यक्ष पद म्हणजे जबाबदारीचे आणि तेवढेच महत्वाचे पद. परंतु, माणिकरावांनी पदभार स्वीकारल्यानंतर अल्पावधीतच संपूर्ण कॅंग्रेस जनांना आपलेसे केले. शांत स्वभाव, मितभाषी आणि करारी नेतृत्व असलेल्या माणिकरावांनी सर्वप्रथम पक्षाचा पाया मजबूत करण्यावर भर दिला. पक्ष संघटना मजबूत झाली, तर लोकांचा सहभाग आणि पक्षाचा जनाधार वाढेल. म्हणूनच माणिकरावांनी राज्यातील खेड्यापाड्यात कॅंग्रेस मजबूत करण्यासाठी कंबर कसली. ब्लॉक अध्यक्ष आणि जिल्हा अध्यक्ष यांची मजबूत साखळी उभी करून पक्ष संघटना गावपातळीपर्यंत नेली.

अलीकडे भूछत्रासारख्या उगवलेल्या छोट्या छोट्या पक्षांनी कॅंग्रेसवर हल्ले करण्यास सुरुवात केली आहे. त्यांना सत्तेची स्वप्ने पडत आहेत. अशा पक्षांच्या मायाजालातून आम आदमीला यशस्वीरितीने बाहेर काढण्याचे काम, प्रदेशाध्यक्ष माणिकराव ठाकरे यांनी केले आहे.

माणिकरावांचा राजकीय प्रवास अत्यंत

यशस्वी आणि प्रगतीचा ठरला आहे. माणिकराव १९८५ साली महाराष्ट्र विधानसभा सदस्य म्हणून निवडून आले. १९८५ ते १९९० या कार्यकाळात त्यांनी आपल्या परिसरातील, विभागातील आणि जिल्ह्यातील सामाजिक आणि राजकीय समस्यावर उपाय शोधून काढले. लोकांच्या मनामध्ये काँग्रेस पक्षाबद्दल विश्वास निर्माण केला. समस्यांचा पाठपुरावा करून जनतेला न्याय मिळवून दिला. लोकहितकारी, लोकांच्या समस्या जाणणारा, लोकांचा नेता म्हणून माणिकरावांनी आपली वेगळी अशी ओळख निर्माण केली. १९८५ ते १९९० हा त्यांचा आमदारकाचा पहिला कालखंड, १९९० ते १९९५ दुसरा, १९९५ ते १९९९ तिसरा, तर १९९९ ते २००४ हा चौथा यशस्वी कालखंड आहे. त्यानंतर २००८ ते २०१२ या कालखंडात आणि २०१२ पासून ते विधान परिषदेवर काम करीत आहेत. माणिकरावांना मतदारांचा नेहमीच भक्तम पाठिंबा मिळाला आहे. विधानमंडळाच्या कामकाजाची जाण असलेल्या मोजक्या नेत्यांमध्ये त्यांचा समावेश होतो. आपल्या चतुरस्त्र, अभ्यासपूर्ण भाषण शैलीमुळे ते राजकीय वर्तुळात अल्पावधीत लोकप्रिय झाले आहेत.

स्वातंत्र्यानंतर काँग्रेसनेच देशाचा खरा विकास केला. परंतु, विकासाचे 'राजकारण'

हे भ्रष्टाचार निर्मूलनातील महत्त्वाचे पाऊल आहे. लाभार्थ्यानात्यांची सबसेडीची रक्कम तसेच मनरेगा मजुरांना त्यांचे मजुरीचे वेतन, थेट त्यांच्या बँक खात्यात थेट जमा करणारी महत्त्वाकांक्षी योजना आहे. केंद्र सरकारची ही महत्त्वाकांक्षी योजना आपल्या राज्यात प्रभावीपणे राबविण्यासाठी माणिकरावांनी विशेष प्रयत्न केले आहेत. त्यांच्या या प्रयत्नांना राज्य सरकारची उत्तम साथ लाभली आहे. सरकारी योजनांच्या प्रभावी अंमलबजावणीसाठी माणिकरावांनी अनेक शिबिरे घेतली आहेत. राजीव गांधी जीवनदायी योजना संपूर्ण महाराष्ट्रात लागू करण्यासाठी माणिकरावांनी मोठे प्रयत्न केले आहेत. विविध कार्यक्रमांची रुपरेषा ठरवण्यासाठी पक्ष स्तरावर बैठका घेतल्या जातात. या बैठकांची माहिती तसेच पक्षाची ध्येयधोरणे आणि वाटचाली याबाबत कार्यकर्ते आणि जनतेला माहिती देण्यासाठी बैठकांनंतर पत्रकार परिषदा घ्याव्यात अशी सूचना माणिकरावांनी पदाधिकाऱ्यांना केली आहे.

माणिकरावांच्या पुढाकाराने आणि राज्याचे प्रभारी मोहनप्रकाश यांच्या मार्गदर्शनानुसार, महाराष्ट्र प्रदेश काँग्रेस कमिटीच्या वतीने राज्यस्तरीय वचनपूर्ती मेळावे सुरु करण्यात आले. तालुका, जिल्हा आणि विभागीय स्तरावर हे वचनपूर्ती मेळावे अजूनही घेतले जात आहेत. पुणे तसेच नवी मुंबई येथे काँग्रेस वक्ता आणि प्रवक्ता शिबिरे आयोजित करण्यात आली. महिलांच्या विविध समस्यावर उपाययोजना सुचविण्यासाठी माणिकरावांच्या पुढाकाराने महिलांची महापरिषद घेण्यात आली. ब्लॉक मेळावे, गाव आणि वॉर्ड संपर्क अभियान, जिल्हा मेळावे, विभागीय मेळावे इत्यादी संपूर्ण राज्यभरात घेऊन माणिकरावांनी राज्याचा

कधीही केले नाही. जनतेच्या दारात जाऊन केलेल्या कामांचा गाजावाजा केला नाही. याचाच गैरफायदा घेत विरोधकांनी पक्षाला बदनाम करण्याचे षड्यंत्र रचले. विरोधकांचा हा राजकीय डाव उधळून लावण्याचे माणिकरावांनी ठरवले. गावगावांत जाऊन केंद्र आणि राज्य सरकारने केलेल्या कामांचा प्रचार आणि प्रसार प्रत्येक कार्यकर्त्याने केला पाहिजे, असे आवाहन माणिकरावांनी केले. गांधी भवन कार्यालयातील जनता दरबार, व्हिडीओ कॉन्फरन्सिंगद्वारे जिल्हा आणि तालुका अध्यकांशी थेट संवाद, या उपक्रमांबोरच, गाव विकास समित्या आणि ग्राम कमिट्यांद्वारे तळागाळातील जनतेपर्यंत पोहोचण्याचा प्रयत्न माणिकरावांनी केला. दुष्काळाच्या झाळा बसणाऱ्या आणि टंचाईची परिस्थिती असणाऱ्या गावांत विविध उपाय योजना करण्यासाठी त्यांनी पुढाकार घेतला. पिण्याचे पाणी पुरवणे, चारा छावण्या इत्यादी कामांना प्राधान्य दिले. दुष्काळ निवारणासाठी सरकारने केलेले प्रयत्न लोकापर्यंत कशा प्रकारे पोहोचतील, त्यातून लोकांना दिलासा कसा मिळेल आणि काँग्रेस पक्षावरील लोकांचा विश्वास वृद्धिंगत कसा होईल, याकडे माणिकरावांनी लक्ष दिले आहे.

आधार कार्ड, डायरेक्ट ट्रान्स्फर स्किम

जनमानसाची शिंदोरी

कानाकोपरा काँग्रेसमय करून टाकला आहे. काँग्रेस पक्षाचे कार्य, सरकारच्या योजना आणि पक्षाचा संदेश गावागावांत पोहोचण्यासाठी माणिकरावांनी प्रत्येक तालुक्यातून ३ जणांची वक्ता म्हणून निवड केली, तर प्रत्येक जिल्ह्यातून ५ जणांची प्रवक्ता म्हणून निवड केली आहे.

२०१४च्या निवडणुकांमध्ये मोठा विजय प्राप्त करणे हे माणिकरावांचे ध्येय आहे. त्यासाठी प्रत्येक पदाधिकारी आणि पक्ष कार्यकर्त्यांचे योगदान माणिकरावांना अपेक्षित आहे. पक्ष संघटना मजबूत करण्यासाठी, प्रत्येकाने आपले काम मनापासून केले पाहिजे. पक्ष कार्यात स्वतःला झोकून दिले पाहिजे. कामे करायची नसल्यास नुसत्या जागा

अडवण्यात अर्थ नाही. आपले काम हेच आपले खरे भांडवल आहे. काँग्रेस सरकारने आणि पक्षाने कामे केलीच आहेत, मग ती जनतेपर्यंत नेण्यास विलंब आणि हयगय का? पक्षाला बदनाम करण्याचे विरोधकांचे मनसुबे आपण उधळून लावले पाहिजेत. लोकसभा आणि विधानसभा निवडणुकांसाठी आपण तयार राहिले पाहिजे, असे माणिकरावांना वाटते. मनापासून अंग झटकून काम केल्यास यश निश्चित मिळेल, असा माणिकरावांना विश्वास वाटतो. जनसंपर्क अभियान, झेंडामार्च, इंदू मिल येथील जागा डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या स्मारकासाठी तर कोल्हापूर येथील शाहू मिलची जागा राजर्षी शाहू महाराजांच्या स्मारकासाठी उपलब्ध करून देणे, जनहितासाठी सरकारकडे १०५ विविध मागण्या करणे, वरनपूर्ती मेळाव्यांचे आयोजन करणे, महिला परिषदेचे आयोजन करणे, इत्यादी कामे ही माणिकरावांच्या प्रदेशाध्यक्ष पदाच्या कारकिर्दीतील उल्लेखनीय कामे आहेत. पुरोगामी महाराष्ट्राच्या बांधणीत आणि जडणघडणीत महत्त्वाचे योगदान देणाऱ्या स्व. यशवंतराच चक्काण आणि स्व. वसंतराव नाईक या थोर नेत्यांची जन्मशताब्दी मोठ्या

थाटात साजरी करण्यासाठी, माणिकरावांनी पुढाकार घेतला. त्यांच्या या कामांना राज्य सरकारची उत्तम साथ लाभली. यशवंतराव चक्काण आणि वसंतराव नाईक यांच्या जन्मशताब्दी वर्षात प्रदेश काँग्रेसतर्फे विविध कार्यक्रमांचे आयोजन करून माणिकरावांनी या नेत्यांना आदरांजली वाहिली आहे. कार्यक्रुशल नेता म्हणून माणिकरावांना उभा महाराष्ट्र ओळखतो. त्यांचे मार्गदर्शन सतत लाभावे ही प्रत्येकाची इच्छा असते.

महाराष्ट्राचे लाडके नेते माणिकराव ठाकरे म्हणजे काँग्रेसजनांचे स्फूर्तिस्थान आहे. त्यांचा वाढदिवस सर्वासाठी पर्वणीच आहे. माणिकरावांना दीर्घायू चिंतीताना कार्यकर्ते म्हणतात,

कल्पवृक्ष होऊन तुम्ही,
दिले आम्हाला भरभरून!
वाढदिवसाच्या शुभेच्छा तुम्हाला
लाख औंजळी भरून!!

ऑगस्ट २०१३

२७

जनमानसाची शिंदोरी

करुन काँग्रेसने दलित, अस्पृष्ट, वंचित, भटक्या व विमुक्त समाजाला सामाजिक आणि आर्थिक स्वातंत्र्य मिळवून दिले. सर्व भारतीयांचे जीवनमान उंचावण्यासाठी प्रयत्न केले. आजच्या या सोनेरी दिवसांचे श्रेय ज्येष्ठ स्वातंत्र्य सैनिक, थोर नेत्यांचे योगदान आणि प्रयत्नांना जाते.

पंचवार्षिक योजना म्हणजे कालबद्ध विकासाची गुरुकिल्ली. पंचवार्षिक योजना आणि पंचायत राज व्यवस्था यामुळे आपल्याला विकासाचा राजमार्ग

विकासाची उत्तम्यपूर्ण परपरा

राष्ट्र से किए गए राजनैतिक वादे पुरे होने ही चाहिए। नॅशनल लीडरशिप देश का कैमरा होती है। अतः जो भी तस्वीर उभरकर आती है, देश—विदेश में उसी के अनुरूप देश के प्रती भावना एवं दृष्टीकोन बनता है। राष्ट्रपिता महात्मा गांधी यांनी आपल्या भाषणात हे विचार व्यक्त केले होते. राजकीय व्यक्तीनी आश्वासने जरूर द्यावीत, परंतु, ती पूर्ण करुन दाखवावीत. अशा आश्वासनांची पूर्ता केली तरच, देशाची चांगली प्रतिमा सर्वत्र उमटते. महात्मा गांधीच्या या व्यक्तव्याला काँग्रेसने आपली बांधिलकी मानली आहे. म्हणूनच निवडणुकांमध्ये दिलेली सर्व आश्वासने काँग्रेसने पालली आहेत. दिलेली आश्वासने पूर्ण करणारा एकमेव पक्ष म्हणून काँग्रेसकडे पाहिले जाते. ‘वचनपूर्ती मेळावा’ हा या आश्वासनांचाच परिपाक आहे. १५ ऑगस्ट म्हणजे आपल्या देशाचा स्वातंत्र्यदिन. चालू वर्षी देशाचा ६७वा स्वातंत्र्यदिन आपण साजरा करीत आहेत. १९४७ साली याच दिवशी आपण विजयाची पताका रोवली. भारताला स्वातंत्र्य मिळाले आणि काँग्रेसने सत्तेची कमान आपल्या हाती घेतली. या

वर्षी हा स्वातंत्र्य दिन साजरा करीत असताना, आपण २०१४च्या निवडणुकांना सामोरे जात आहोत. काँग्रेससाठी शुभ संकेत देणारा हा दिवस आहे. काँग्रेस पक्ष या वेळी विजयाची हॅट्रिक करणार आहे.

स्वातंत्र्य हा सर्वांचा मूलभूत अधिकार आहे. जे आपल्या अधिकारांच्या बाबतीत निव्रीसूत असतात, त्यांचा अधिकार संकटात येतो. म्हणून स्वातंत्र्य म्हणजे सतर्कता आणि जागरूकतेतून मिळवलेली नियंत्रित मोकळीक होय. आजची तरुण पिढी स्वातंत्र्यात जमाला आली आणि स्वातंत्र्यात वाढली. स्वातंत्र्य कसे मिळाले याबद्दल त्यांना माहिती नाही. त्यांनी इतिहास वाचला पाहिजे. इतिहासासून बोध घेऊन नव्या आव्हानांना सामोरे गेले पाहिजे. स्वातंत्र्य गृहीत धरून चालणार नाही. स्वातंत्र्याची किंमत प्रत्येकाला समजली पाहिजे. स्वातंत्र्य प्राप्तीनंतर घटना समिती स्थापन करण्यात आली. घटना समितीने संविधानाची निर्मिती केली. संविधानातील विविध तरतुदींचे रूपांतर कायद्यात

सापडला आहे. सोनियाजी आणि पंतप्रधान मनमोहन सिंग यांनी राबविलेत्या योजना आणि घेतलेले निर्णय हे आज शाश्वत विकासाचे महामार्ग ठरले आहेत. राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा कायदा, पोलिओ निर्मूलन, २६ नव्या वैद्यकीय महाविद्यालयांची स्थापना, राष्ट्रीय औषधमूल्य निर्धारण नीती, अल्पसंख्याकांसाठी पंतप्रधानांचा १५ कलमी कार्यक्रम, परंपरागत आदिवासी आणि अनुसूचित जमार्तीना १२.८ लाख जमिनींचे वाटप, इंदिरा गांधी राष्ट्रीय विधवा आणि अपंग योजनेतील पेन्शन योजनेच्या रकमेत वाढ आणि वेगवेगळ्या मंत्रालयांमधील सुमारे ४३ लाख लोकांना कुशलता प्रशिक्षण देणे इत्यादी कामे सरकारने पूर्ण केली आहेत.

शिक्षणाचा अधिकार, महिला सबलीकरण, कमजोर वर्गाचा विकास आणि सशक्तीकरण, वरिष्ठ नागरिकांची देखभाल, मजुरांचे कल्याण, भारत निर्माण,

जनमानसाची शिर्दीरी

ग्रामीण रोजगार, शेतकऱ्यांचे कल्याण आणि पंचायती राज व्यवस्था म्हणजे राज्याच्या पायाभूत विकासांमधील मैलाचे दगड ठरले आहेत. जवाहरलाल नेहरु राष्ट्रीय शहरी पुनरुत्थान कार्यक्रम, सार्वजनिक परिवहन सेवांचा विकास, झोपडपट्टीधारकांसाठी नवी घरे, वीज उत्पादन, वनसंरक्षण, अंतराळ विकास कार्यक्रम, मनरेगा, राष्ट्रीय स्वास्थ्य मिशन, मनरेगा, नवे औद्योगिक धोरण, जलसंधारण आणि पर्यटन विकास यांसारख्या कार्यक्रमांमुळे देशाच्या विकासाला मोठा हातभार लागला आहे. जवाहरलाल नेहरु राष्ट्रीय शहरी पुनरुत्थान कार्यक्रमांमुळे शहरांना नवे रूप मिळाले असून, प्रत्येक नागरिकाला उत्तम सेवा देण्याचा सरकारचा प्रयत्न राहिला आहे.

सोनियार्जीनी सरकारच्या कामगिरीबद्दल समाधान व्यक्त केले आहे. त्या म्हणतात, ‘आम्ही प्रभावशाली आणि कौतुकास्पद काम केले आहे. ठरवल्याप्रमाणे देशाचा विकास करण्यात यश मिळवले आहे. सामाजिक कल्याण आणि गरिबी निर्मूलन हे आमच्या अजेंड्यावरील महत्त्वाचे विषय आहेत. त्यांच्या अंमलबजावणीसाठी सरकारने सर्वतोपरी प्रयत्न केले आहेत. त्यासाठी कोणताही भेदभाव न करता, सर्व राज्यांना पुरेश्वर प्रमाणात निधीचे वाटप करण्यात आले आहे.’ पंतप्रधान डॉ. मनमोहन सिंग म्हणजे दूरदृष्टी असलेले कणखर नेते. यूपीए सरकारच्या कामगिरीचा त्यांना सार्थ अभिमान आहे. यूपीए सरकारच्या कामगिरीबद्दल बोलताना ते म्हणाले, ‘सामाजिक क्षेत्राच्या विकासासाठी सरकारने खर्च केलेल्या निधीबद्दल आम्ही

समाधानी आहोत. ग्रामीण भागातील मुलांना आरोग्य आणि शिक्षणाच्या अनेक संधी प्राप्त करून देण्यात आम्ही यशस्वी झालो आहोत. गरिबांच्या संख्येत मोठ्या प्रमाणावर कमी आलेली आहे. ग्रामीण भागातील लोकांची क्रयशक्ती वाढली असून, जागतीक मंदीच्या काळातही अर्थव्यवस्थेचा समतोल राखण्यात आम्ही यशस्वी झालो आहोत.’

यूपीए सरकार गेल्या ९ वर्षांपासून सत्तेवर आहे. या काळात सरकारने नुसता विकासच केला नाही, तर विकासप्रक्रिया सर्व समावेशक बनविण्यासाठी प्रयत्न केले आहेत. यूपीए सरकारने आपल्या कार्यकालाच्या पहिल्या ८ वर्षात जवळ जवळ ८ टक्के विकास साध्य केला होता. नंतर जागतिक मंदी आली आणि मोठ्या प्रमाणावर विकासाचा दर मंदावला. जेव्हा जगातील प्रगत देशांचा विकास दर २ ते ३ टक्क्यांवर आला होता, त्या वेळी आपण ५ टक्के इतका विकासदर स्थिर ठेवण्यात यशस्वी झालो. कृषी क्षेत्र म्हणजे देशाच्या विकासाचा आत्मा. कृषी क्षेत्रातील विकासाचा मोठा परिणाम आपल्या अर्थव्यवस्थेवर होत

असतो. १०व्या पंचवार्षिक योजनेत आपल्या देशाचा कृषी विकासदर २.४ टक्के इतका होता. यूपीए सरकारच्या सततच्या प्रयत्नांनी आणि कृषी विकासात घेतलेल्या महत्त्वाकांक्षी निर्णयांमुळे हा विकासदर ११व्या पंचवार्षिक योजनेत ३.६ इतका झाला आहे. शेती मालाला योग्य भाव देणे आणि खेडोपाडी पायाभूत सुविधांचा विकास करणे यामुळे हे यश आपल्याला प्राप्त झाले आहे.

‘आपला विकास आपल्या हाती’ हे सूत्र गावांच्या विकासात राबविल्यामुळे लोकसहभाग आणि सरकार यांच्या संयुक्त प्रयत्नांतून विकास झाला आहे. ‘मनरेगा’मुळे खेडोपाडी विकासाची अनेक कामे झाली आहेत. लोकांना रोजगार तर मिळालाच परंतु त्याचबरोबर विकासकामेदेखील झाली. गावोगावी जलसंधारणाची कामे केल्यामुळे ‘पाणी अडवा पाणी जिरवा’ हे सूत्र विकासाचा मूलमंत्र घेऊन समोर आले. भूगर्भतील पाण्याची पातळी वाढल्यामुळे परिसरातील विहिरींचा जलस्तर वाढला. त्याचा समारात्मक परिणाम कृषी विकासावर आणि

अन्नधान्य उत्पादनावर झाला. अन्नधान्याचे देशात मुबलक उत्पन्न होऊ लागल्याने आणि अन्नधान्याचा पुरेसा साठा उपलब्ध झाल्याने, मोरचा आत्मविश्वासाने सरकारने 'अन्नसुरक्षा कायदा' लागू करण्याचा निर्णय घेतला. 'भुकेल्याला अन्न' देणारा हा कायदा, भारतीयांना हक्काचे अन्न देणारा क्रांतिकारी निर्णय ठरला आहे.

शिष्यवृत्ती, मनरेगाचे वेतन यांसारखी सरकारी अनुदाने आधार कार्ड क्रमांकाच्या आधारे ढीबीटी म्हणजेच डायरेक्ट बेनीफीट ट्रान्स्फर योजनेतून थेट लाभार्थ्याच्या बँक खात्यावर जमा करण्याचा महत्वाकांक्षी निर्णय यूपीए सरकारने घेतला आहे. भ्रष्टाचार, विलंब आणि सदोष वितरण प्रणालीला

त्यामुळे आळा बसणार आहे. या योजनेबाबत बोलताना सोनिया गांधी म्हणतात, 'यूपीए सरकारने सुरु केलेल्या या योजनेमुळे सरकारकडून दिले जाणारे लाभ उदाहरणार्थ शिष्यवृत्ती, पेशन, सबसिडी, मनरेगाचे वेतन इत्यादी लोकांपर्यंत विनाविलंब आणि वेगाने पोहोचण्यासाठी डायरेक्ट बेनीफीट ट्रान्स्फर योजना उपयुक्त ठरली आहे. यूपीए सरकार विकासाच्या ध्येयाने स्थापन झालेले सरकार आहे. गरिबांचे कल्याण हाच यूपीए सरकारचा मुख्य उद्देश आहे.'

शिक्षणाच्या बाबतीत बोलायचे झाले तर, प्राथमिक शाळांमध्ये विद्यार्थी पटसंख्येत आता वाढ होऊ लागली आहे. ९वी व १०वीच्या विद्यार्थ्यांना मॅट्रीकपूर्व शिष्यवृत्ती

योजनेचा लाभ दिला जात आहे. अभ्यासाला पोषक वातावरण, दर्जेदार शिक्षण आणि मध्यान्ह भोजन, यामुळे 'स्कूल चले हम' असे मुले बोलू लागली आहेत. यूपीए सरकारने विविध योजनांमध्ये भरीव तरतूद केली आहे. परिणामी, उत्पादनांमध्ये उत्तम वाढ झाली आहे. त्याचा तक्ता पुढील प्रमाणे आहे:-

अ.क्र. विकास कामाचे नांव

केलेली तरतूद / झालेली वाढ

१.	महात्मा गांधी राष्ट्रीय रोजगार हमी योजना सन १३-१४	कामांच्या जॉब कार्डची संख्या १२.७० कोटीवर गेली.
२.	एकूण अन्नधान्य उत्पादन	देशात सन १२-१३ मध्ये सुमारे २५९ दशलक्ष टन इतके अन्न उत्पादन झाले आहे.
३.	पशू चिकित्सा हॉस्पिटलची स्थापना	सन २०१२-१३ मध्ये २१० पशू चिकित्सा हॉस्पिटलची तर ७०० पशू चिकित्सालयांची स्थापना देशभरात करण्यात आली.
४.	सिंचन योजनांसाठी अनुदान	सिंचन योजनांसाठी सन २०१३-१४ मध्ये १२,९६२ कोटी रुपये उपलब्ध करून देण्यात आले आहेत.
५.	जवाहरलाल नेहरू राष्ट्रीय शहरी पुनरुत्थान कार्यक्रम	या योजनेसाठी वर्षभरात रु. २,२३८ कोटी आणि १,१८३ कोटी इतके अनुदान दोन टप्प्यांत वितरित करण्यात आले आहे.
६.	परकीय चलन साठा	सन २०११-१२ मध्ये परकीय चलन साठा रु. १५०६.१.३ इतका होता. त्यात वाढ होऊन तो आता सन २०१२-१३ मध्ये १५८८.२ कोटीवर गेला आहे.
७.	थेट परकीय गुंतवणूक म्हणजेच एफडीआय	सन २०१०-११ मध्ये आपल्या देशातील थेट परकीय गुंतवणूक सुमारे ११ अब्ज डॉलर इतकी होती. त्यात वाढ होऊन आता ती सुमारे २२ अब्ज डॉलर इतकी झाली आहे.
८.	संरक्षण खर्चात वाढ	देशाच्या संरक्षण क्षेत्रासाठी सन २०११-१२ मध्ये १,७०,१३७ कोटी एवढी तरतूद करण्यात आली होती. त्यामध्ये वाढ करून सन २०१२-१३ मध्ये ती १,९३,४०७ एवढी करण्यात आली आहे.

जनमानसाची शिर्दीरी

रिटेल क्षेत्रात थेट परकीय गुंतवणुकीस मान्यता, इन्फ्रास्ट्रक्चर डेव्ह फंडाला मंजुरी, साखरेची नियंत्रण मुक्ती, रेल्वे भाड्यात दशकात प्रथमच वाढ करून प्रवासी गाड्यांच्या संख्येत वाढ, डेडीकेटेड फ्रेट कॅर्रीडॉरला मान्यता, टेलीकॉम, आय.टी.आणि इलेक्ट्रॉनिक्स नीतीला मान्यता, अशा विविध कार्यक्रमांची सुरुवात सरकारने केली आहे. भविष्यासाठी ही एक चांगली तरतुद म्हणावी लागेल.

१५ ऑगस्ट म्हणजे प्रत्येक भारतीयासाठी एक सण. नवी ऊर्मी आणि नव्या संकल्पाचा दिवस. इतिहासातून

बोध घेऊन नवी वाटचाल करण्याचा दिवस. स्वातंत्र्यप्राप्तीपासून आढावा घेतला तर, यूपीए सरकारने केलेली कामगिरी निश्चितच कौतुकास्पद आणि ठळक अशी आहे. अनुभवांची मोठी शिरोरी आपल्या पाठीशी आहे. स्वातंत्र्य सैनिकांचे योगदान आणि थोर हुतात्म्यांचे बलिदान यातून आपल्याला आज हा स्वातंत्र्यदिनाचा सोन्याचा दिवस पाहायला मिळाला आहे. कॉंग्रेस कार्यकर्त्यासाठी हा दिवस म्हणजे स्वातंत्र्य सेनानीपासून प्रेरणा घेऊन, नवीन संकल्प करण्याचा दिवस. २०१४चे रणांगण आता जास्त दूर नाही. या रणसंग्रामामध्ये कॉंग्रेस पक्षाला विजयी करण्याचा संकल्प आपल्या सर्वांना करायचा आहे. देशाला विकासाच्या याच वेगाने पुढे न्यायचे असेल, स्थिर आणि सक्षम सरकार द्यायचे असेल, तर कॉंग्रेसला पर्याय नाही. संधीसाधू आणि भौदू नेत्यांपासून देशाला वाचवणे आपले प्रथम कर्तव्य आहे. म्हणून जनतेसमोर जाऊन कॉंग्रेस सरकारच्या

वचनपूर्तीची, विकासकामांची, कल्याणकारी योजनांची माहिती लोकांना करून दिली पाहिजे.

येत्या लोकसभा आणि विधानसभा निवडणुकांमध्ये कॉंग्रेस पक्षाला बहुमताने विजयी करण्याचा संदेश यानिमित्ताने आपल्याला तळागाळातील जनतेपर्यंत न्यायचा आहे. कॉंग्रेस सरकारने गेल्या ९ वर्षांत जेवढी प्रगती केली आहे तेवढी प्रगती विरोधकांना १० वर्षे देऊनसुद्धा करता येणार नाही. कारण, जे स्वतःच अस्थिर असतात ते लोकांना काय स्थिर सरकार देणार? लोकांच्या भावनांशी खेळून लोकांना दोन दिवस बरे वाटते, परंतु पोटासाठी १ रुपया किलो दराने गहू फक्त कॉंग्रेसच देऊ शकते हे लोकांना माहीत आहे.

म्हणूनच म्हणावेसे वाटते, 'स्वातंत्र्य दिनाचा संकल्प खरा, २०१४मध्ये विजय हाच कॉंग्रेसचा नारा!'

अन्नसुरक्षेकरिता

जनमानसाची
शिंदोरी

कोरडवाहू शेतीचा शाश्वत विकास घरजोगा

भा

रतातील दुर्बल घटकांत गरिबीचे प्रमाण फार मोठे असल्याने त्यांच्यात क्रयशक्ती नाही व त्यामुळे त्यांना पुरेसे अन्न विकत घेता येत नाही. भारतात जे शेतकरी आहेत त्यातील ५२.८ टक्के शेतकरी हे अल्पभूधारक असून, त्यांची प्रतिमाणशी जमीनधारणा एक हेक्टरपेक्षा कमी आहे. त्यातील जे शेतकरी कोरडवाहू भागात राहतात ते अत्यंत गरीब आहेत. त्यांची क्रयशक्ती नसल्यामुळे तेही पुरेसे अन्न विकत घेऊ शकत नाहीत. राष्ट्रीय अन्नसुरक्षा विधेयकामुळे या लोकांना न्याय मिळणार अशी आशा करू या. माणसाला पुरेसे अन्न मिळाले नाही तर तो शरीराने अशक्त होतो. थोडक्यात, त्याची कार्यक्षमता कमी होते. भारतातील अनेक क्षेत्रांत उत्पादकता कमी असण्याची जी कारणे आहेत त्यात हे प्रमुख कारण आहे.

दक्षिण अमेरिकेतील ब्राझील देशात एका उद्योग समूहाने फळबाग, कॉफी व मसाल्याची पिके यांचा मोठा फार्म चालविला होता. त्या

शेतावर जे मजूर होते त्यांची कार्यक्षमता कमी होती. या उद्योग समूहाने अमेरिकेतील एका आरोग्य संघटनेला त्याचा अभ्यास करण्याची विनंती केली. या आरोग्य संघटनेने जेव्हा या मजुरांच्या आहाराचा अभ्यास केला तेव्हा त्यांना असे निरीक्षणास आले, की मजुरांना आवश्यक असलेले उष्णांक प्रथिने, जीवनसत्त्वे व खनिजे पुरेशी मिळत नाहीत.

त्यामुळे ते शारीरिक

श्रम करू शकत नाहीत.

पिकांच्या मशागतीची कामे योग्यरीतीने होत नाहीत. या आरोग्य संघटनेने या मजुरांसाठी सकस आहाराची योजना तयार केली. सकस आहाराची योजना कार्यान्वित केल्यामुळे मजुरांची कार्यक्षमता वाढून तेथील शेतीची उत्पादकता वाढली. त्यावरून शेती, उद्योग अगर सेवा या क्षेत्राची उत्पादकता वाढवावयाची असेल तर त्या क्षेत्रात काम करणाऱ्या माणसाचे आरोग्य चांगले असले पाहिजे. त्यासाठी त्याला सकस आहार मिळाला पाहिजे. राष्ट्रीय अन्नसुरक्षा कार्यक्रमाद्वारे हे साध्य होणार आहे, हे

डॉ. जयंतराव पाटील

॥

भारताचे राष्ट्रपती
प्रणव मुखर्जी यांनी
राष्ट्रीय अन्नसुरक्षा
विधेयकाबाबतच्या
अध्यादेशाला मंजुरी दिली
आहे. देशातील ६७.५ टक्के
म्हणजे ८९ कोटी लोकांना
अन्नसुरक्षेची हमी मिळणार
आहे. यामुळे देशातील मोठ्या
संख्येने असलेल्या कोरडवाहू
शेतकऱ्यांची जबाबदारी
वाढली आहे. केंद्र व राज्य
शासनाने मोठी गुंतवणूक
करून जलसंधारण व सिंचन
क्षेत्रात वाढ करून कोरडवाहू
शेतीचा शाश्वत विकास
करायला हवा.

जनमानसाची शिंदोरी

आपण लक्षात घेतले पाहिजे. अन्नसुरक्षा कार्यक्रमाद्वारे १ रुपया किलो भरडधान्ये, २ रुपये किलो गहू आणि ३ रुपये किलो तांदूळ, या दराने दरमहा प्रति व्यक्ती पाच किलो धान्य मिळण्याची ग्वाही त्या वटहुकमात देण्यात आली आहे.

भारत १९४७मध्ये जेव्हा स्वतंत्र झाला तेव्हा आपला देश अन्नधान्यात तुटीचा होता. भारताचे पहिले पंतप्रधान पंडित जवाहरलाल नेहरू यांनी ओळखले, की जर भारतातील अन्नधान्याचे उत्पादन वाढवावायाचे असेल तर सिंचनाचे क्षेत्र वाढविले पाहिजे. शेतीत विज्ञान व तंत्रज्ञानाचा उपयोग केला पाहिजे. त्यासाठी त्यांनी भारतातील मोठ्या नद्यांवर भाक्रा—नानगल, दामोदर, हिराकुंड, नागार्जुन सागर असे मोठे धरण प्रकल्प हाती घेतले. १९६०—६१ मध्ये देशात सिंचनाचे क्षेत्र जे २२.६ दशलक्ष हेक्टर होते ते १९९६—९७ या वर्षी ८९.३ दशलक्ष हेक्टर झाले. शाश्वत सिंचनामुळे भारतातील अन्नधान्य उत्पादनात मोठी वाढ झाली. पंडित नेहरू यांनी देशात कृषी विद्यापीठे स्थापन करणे, भारतीय कृषी संशोधन परिषदेला बळकटी आणणे, राष्ट्रीय प्रयोग शाळांची स्थापना करणे, हे कार्यक्रम हाती घेतले. भारतातील अन्नधान्य पिकांची जर उत्पादकता वाढवावायाची असेल तर विज्ञान व तंत्रज्ञानाचा उपयोग करावाच लागेल अशा ठाम विचाराचे ते होते. त्यांनी “अधिक धान्य पिकवा” ही मोहीम हाती घेतली. त्यामुळे देशात अन्नधान्य उत्पादनात वाढ झाली.

१९६० व १९७० च्या दशकांत मेक्सिको देशातील आंतरराष्ट्रीय गहू व मका संशोधन संस्थेने गव्हाच्या अधिक उत्पादन

देणाऱ्या जाती विकसित केल्या. त्या जातीचे बियाणे मोठ्या प्रमाणात मागवून ते सुरुवातीस पंजाब, हरियाना व उत्तर प्रदेशाचा पश्चिम भाग येथील शेतकऱ्यांत वाटप करण्यात आले. त्या जाती खतांना प्रतिसाद देणाऱ्या असल्याने त्यांना शाश्वत सिंचनाची जरुरी होती. तशी सिंचन व्यवस्था या राज्यात होती त्यामुळे मेक्सिकन गव्हाच्या जातीनी उत्पादनात क्रांती केली. तिलाच ‘हरित क्रांती’ म्हणतात. अशाच पद्धतीने भात, गहू, ज्यारी, बाजरी व मका या उत्पादनातही क्रांती केली.

भारतात जी हरित क्रांती झाली त्यामुळे १९६०—६१ मध्ये आपले अन्नधान्याचे जे उत्पादन फक्त ६१ दशलक्ष टन होते ते १९७०—७१ या वर्षी ९०८ दशलक्ष टन व २०१२—१३ या वर्षी २५० दशलक्ष टन झाले. म्हणजे ते पाच पटीने वाढले. भारतातील हे अन्नधान्याचे उत्पादन वाढण्यास भारतातील शेतकरी, कृषिशास्त्रज्ञ, विस्तार संघटना, भारत सरकार व राज्य सरकारे या सर्वांचे मोठे योगदान आहे.

राष्ट्रीय अन्नसुरक्षा विधेयकामुळे भारतातील शेतकऱ्यांची जबाबदारी वाढली आहे. देशातील प्रत्येक शेतकऱ्याने

अन्नधान्याचे अधिक उत्पादन करणे हे आपले कर्तव्य आहे असे मानले पाहिजे. त्यासाठी त्यांनी अन्नधान्य पिकांच्या अधिक उत्पादन देणाऱ्या व संकरित जातीची लागवड केली पाहिजे. भारतातील फार मोठे क्षेत्र पावसावर अवलंबून असलेले अथवा कोरडवाहू आहे. जलसंधारणाद्वारे या क्षेत्रांतही शाश्वत सिंचनाची सुविधा निर्माण करता येते हे आता सिद्ध झाले आहे, परंतु त्यासाठी त्या भागातील शेतकऱ्यांचा सहभाग जरुरीचा आहे. भारत सरकार व राज्य शासन यांनी मोठी गुंतवणूक करून जलसंधारण व सिंचन या क्षेत्रात वाढ करणे जरुरीचे आहे. देशात मोठ्या प्रमाणावर असलेल्या कोरडवाहू क्षेत्राचा सिंचन सुविधेने शाश्वत विकास होईल. तसेच शेतकरी जी अन्नधान्ये उत्पादन करतील त्यांना शासनाने योग्य किमान आधारभूत किंमत देणे अत्यंत जरुरीचे आहे. असे झाले तरच या शेतकऱ्यांनाही न्याय मिळेल. गरिबांना अन्न व शेतकऱ्यांना न्याय ही योजना देऊ शकली तरच अन्नसुरक्षा कार्यक्रम देशात यशस्वी होईल.

(लेखक नियोजन आयोग भारत सरकारचे माजी सदस्य आहेत.)

आतिवृष्टी

कायमस्वरूपाच्या उपाययोजनेसाठी १९३४ कोटी ५० लाखांचे विशेष पैकेज – मुख्यमंत्री

महाराष्ट्राने प्रादेशिकवादाला नेहमीच थारा दिलेला नाही. त्यामुळे राज्याच्या कुठल्याही भागात आपत्ती कोसळली तर संपूर्ण महाराष्ट्र मदतीस धावतो ही आपल्या राज्याची संस्कृती आणि परंपरा आहे. विदर्भसह राज्यातील अन्य भागात झालेल्या अतिवृष्टीमुळे ओढवलेल्या परिस्थितीत आपत्तीग्रस्तांचे अशू पुसून त्यांना मदतीचा हात देण्याची जबाबदारी शासनाची आहे. त्यासाठी कायमस्वरूपी उपाययोजना म्हणून १९३४ कोटी ५० लाख कोटी रुपयांचे विशेष पैकेज देण्यात येईल, अशी घोषणा मुख्यमंत्री पृथ्वीराज चव्हाण यांनी विधिमंडळाच्या दोन्ही सभागृहांमध्ये केली.

नियम २९३ अन्वये सदस्य विजय वडेड्वीवार यांनी विदर्भाच्या ११ जिल्ह्यांसह राज्यातील अन्य जिल्ह्यांमध्ये अतिवृष्टीमुळे झालेल्या नुकसानीबाबतचा प्रस्ताव मांडला होता. त्याला उत्तर देताना मुख्यमंत्री बोलत होते. ते म्हणाले, अन्य राज्यांपेक्षा आपले राज्य मोठे असून, भौगोलिक व नैसर्गिक विविधताही अन्य राज्यांपेक्षा

वेगळी आहे. त्यामुळे राज्यातील काही भागांत अतिवृष्टी आहे तर अजूनही काही तातुक्यांमध्ये टँकरची आणि चारा छावण्यांची मागणी सुरु आहे. गेली दोन वर्षे राज्यातील जनतेने दुष्काळी परिस्थितीशी खंबीरपणे मुकाबला केला असून, यंदा अतिवृष्टीमुळे नैसर्गिक आघात जनतेवर झाला आहे. या परिस्थितीला सामोरे जातानाच भविष्यात अशा नैसर्गिक आपत्तीना तोंड देण्यासाठी कायमस्वरूपी उपाययोजना करण्यावर शासनाचा भर आहे. अतिवृष्टीमुळे नुकसान झालेल्या शेतकऱ्यांचे अशू पुसंण्याबरोबरच त्यांना तत्काळ मदत देऊन सावरण्याची गरज आहे. त्यासाठी मी सर्व जिल्हाधिकाऱ्यांना १५ ऑगस्टपर्यंत सर्व पंचनामे पूर्ण करून त्याबाबतचा अहवाल सादर करण्याचे आदेशही दिले आहेत.

राज्यात अतिवृष्टीमुळे २३७ जणांचा मृत्यु झाला असून, त्यातील १०७ जण विदर्भातील आहेत. अतिवृष्टीमुळे ३८०० घरांचे पूर्णतः तर ३६ हजार घरांचे अंशतः नुकसान झाले आहे. या अतिवृष्टीत १६० मोठी तर १८७ लहान जनावरे मरण

जनमानसाची शिंदोरी

पावली आहेत. ५० टक्क्यांपेक्षा अधिक शेती पिकांचे नुकसान झालेले क्षेत्र ४ लाख हेक्टर एवढे आहे. खरडून गेलेल्या जमिनीचे क्षेत्र २५ हजार ५०० हेक्टर तर वाहून गेलेल्या जमिनीचे क्षेत्र एक हजार हेक्टर एवढे आहे. अतिवृष्टीमुळे बाधित झालेल्या व्यक्तींना वरील प्रमाणे मदत करण्यासाठी ३७४ कोटी ५० लाख एवढा खर्च अपेक्षित आहे.

राज्य शासनाच्या स्थायी आदेशानुसार २४ तासांमध्ये ६५ मि.मी. किंवा त्याहून अधिक पर्जन्यमान झाल्यास ‘अतिवृष्टी’ मानण्यात येते. केंद्र शासनाच्या धोरणानुसार अतिवृष्टीमुळे झालेल्या नुकसानीबाबत नैसर्विक आपत्ती म्हणून मदत देय नसून फक्त पुरामुळे झालेल्या नुकसानीविषयी अर्थिकसाह्य देण्याबदलची तरतूद आहे. असे जरी असले तरी राज्य शासनामार्फत अतिवृष्टीने बाधित भागालाही मदत देण्यात येणार आहे, अशी गवाही घेऊन मुख्यमंत्री म्हणाले, केंद्राच्या निकषात अतिवृष्टीची व्याख्या बदलण्यात याची यासाठी राज्य शासनातर्फे वेगळा प्रस्ताव पाठविण्यात येईल. आपदग्रस्तांना तातडीने मदत देता याची म्हणून विभागीय आयुक्त आणि जिल्हाधिकाऱ्यांना ५० लाख रुपयांचा आकस्मिक निधी उपलब्ध करून देण्यात आला आहे.

अतिवृष्टीमुळे शेती, घरे याबरोबरच रस्ते, इमारती, पूल या सार्वजनिक मालमत्तेचेही मोठ्या प्रमाणावर नुकसान झाले आहे. सार्वजनिक बांधकाम विभागाच्या अखत्यारीतील राज्य मार्ग व प्रमुख जिल्हा मार्गावरील एकूण ५६७७ कि.मी. रस्त्याचे तसेच ५०२ पुलांचे नुकसान झाले असून, त्यांच्या दुरुस्तीसाठी एकूण रु. १४९.९७ कोटी एवढ्या निधीची आवश्यकता आहे. पाणीपुरवठा योजनेच्या ६४ योजना दुरुस्त्यांकिता ५ कोटी, नागपूर, चंद्रपूर व इतर शहरातील रस्त्यांच्या दुरुस्तीकरिता १०० कोटी तसेच ट्रान्सफॉर्मर्स व विद्युत वाहिन्यांचे नुकसान याकरिता ५ कोटी अशा प्रकारे सार्वजनिक मालमत्तेच्या नुकसानीपोटी ७२० कोटी एवढ्या निधीची आवश्यकता आहे.

अतिवृष्टीमुळे मृत्युमुखी पडलेल्या व्यक्तींच्या कुटुंबीयांना प्रत्येकी दीड लाख आणि मुख्यमंत्री सहायता निधीतून विशेष बाब म्हणून एक लाख रुपये असे एकूण अडीच लाख रुपये देण्यात येतील. पूर्णतः नुकसान झालेल्या पक्क्या घरांच्या नुकसानीपोटी द्यावयाची मदत प्रत्येकी ७० हजार रुपये, पूर्णतः उद्धवस्त झालेल्या, नुकसान झालेल्या कच्च्या घरांच्या नुकसानीपोटी प्रत्येकी २५ हजार रुपये, अंशतः नुकसान झालेल्या घरांच्या नुकसानीपोटी प्रत्येकी १५ हजार रुपये, खरडून गेलेल्या जमिनीच्या क्षेत्रासाठी

प्रति हेक्टर २० हजार, वाहून गेलेल्या जमिनीच्या क्षेत्रासाठी प्रति हेक्टर २५ हजार रुपये तर मृत जनावरांच्या नुकसानीपोटी प्रत्येकी २५ हजार, तर लहान जनावरांसाठी प्रत्येकी पाच हजार रुपयांची मदत देण्यात येणार आहे. शेतीपिकासाठी नुकसानभरपाई देताना धानासाठी ७ हजार ५०० रुपये प्रति हेक्टर तर इतर पिकांसाठी ५ हजार रुपये प्रति हेक्टर मदत देण्यात येईल. विदर्भातील रस्त्यांच्या दुरुस्तीसाठी ६०० कोटी रुपयांचा निधी देण्यात येईल, असेही श्री. चव्हाण यांनी या वेळी सांगितले. याशिवाय राज्यात आणि विशेष करून विदर्भ भागामध्ये पुराच्या संदर्भात करावयाच्या कायमस्वरूपी उपाययोजनेसाठी ८४० कोटी रुपयांचा निधी उपलब्ध करून देण्यात येईल, असे मुख्यमंत्र्यांनी जाहीर केले.

राज्य शासनाने आपदग्रस्तांसाठी जाहीर केलेली ही मदत विदर्भप्रामाणेच राज्यातील अन्य अतिवृष्टीमुळे बाधित झालेल्या जिल्ह्यांसाठीही लागू असणार आहे, असे सांगून मुख्यमंत्री म्हणाले, भविष्यात अशा आपत्तीना तोंड देण्यासाठी काही कायमस्वरूपी उपाययोजनाही तयार केल्या आहेत. त्यामध्ये सर्व प्रभावित जिल्ह्यांमध्ये पूरग्रस्त रेषेखालील घरांच्या पुनर्वसनाचे काम हाती घेण्यात येईल. ज्या ठिकाणी नदीचे पात्र गाळ साचल्यामुळे अरुंद झाले आहे त्याचे ड्रेजिंग करून खोलीकरण व रुंदीकरण केले जाईल. त्याकरिता जलसंपदा विभागास दोही विभागांत शासनाचे ड्रेजर मशीन खरेदी करून दिले जातील. महात्मा फुले जल अभियान अंतर्गत नाल्याचे गाळ काढून नाला खोलीकरण करता येईल. जिल्हा नियोजन मंडळाच्या नियोजित खर्चाच्या १५ टक्के रक्कम दुष्काळावरील पूर नियंत्रण उपाययोजनांवर खर्च करण्याचे आदेश देण्यात आले आहेत. पूर प्रभावित गावात पूर नियंत्रण भिंत बांधण्यासाठी जिल्हानिहाय आराखडा तयार करण्यात येईल, अशा उपाययोजनांचा समावेश करण्यात आला आहे.

राज्यातील जनतेवर आलेल्या या अस्मानी संकटाचा सामना जिल्हाने करण्यासाठी राज्य शासन सज्ज आहे. अडचणीत आलेल्या जनतेला, बळीराजाला दिलासा देण्याचा जास्तीतजास्त प्रयत्न करून तत्कालीन मदतीबरोबर राज्यात कालबद्ध पद्धतीने कायमस्वरूपी योजना हाती घेऊन पुन्हा अशी आपत्ती येणार नाही याची काळजी घेण्यात येईल, अशी गवाहीही मुख्यमंत्र्यांनी या वेळी दिली.

शेतकऱ्यांची हिताची घेतलेले निर्णय

जनमानसाची
शिदोरी

दि १९ नोव्हेंबर २०१० रोजी राज्याच्या मंत्रिमंडळात पुनर्रचनेतून राज्यातील शेतकऱ्यांच्या आशेला नवीन अंकुर फुटला. राज्याचे कृषी व पणन मंत्री म्हणून ना. श्री. राधाकृष्ण विखेपाटील यांनी पदभार स्वीकारला. राज्याचे मुख्यमंत्री मा. श्री. पृथ्वीराज चव्हाणसाहेब यांच्या दूरदर्शीपणातून कृषी व पणन विभाग प्रथमच एकत्र आले व त्यांचा हा निर्णय सार्थ ठरविण्यासाठी त्यांनी श्री. विखेपाटील यांची जाणीवपूर्वक निवड केली.

श्री. राधाकृष्ण विखेपाटील स्वतः कृषी पदवीधर असल्याने व सहकार क्षेत्रात सातत्याने भरीव कामगिरीचा वारसा असल्याने त्यांना शेतकऱ्यांच्या प्रश्नांची चांगली जाण आहे. सन १९४९ साली भारतातील पहिल्या सहकारी साखर कारखान्याची लोणी येथे मुहूर्तमेढ रोवणाऱ्या व पदमश्री पुरस्काराने सन्मानित आजोबा स्व. विडुलराव विखेपाटील व वडील पदमभूषण बाळासाहेब विखेपाटील यांचा लोकसेवेचा समृद्ध वारसा असून, शेतकरी व सामान्य माणसाविषयी त्यांच्या मनात प्रचंड तळमळ आहे. या तळमळीतूनच शापथविधी झाल्याबरोबर २३ नोव्हेंबर २०१० रोजी कृषी आयुक्तालय, पुणे येथे कृषी व पणन विभागाच्या सर्व अधिकाऱ्यांची बैठक तत्काळ कृषी, पणन, खाचार महामंडळ, महाबीज, कृषी उद्योग, मार्केटिंग फेडरेशन व कृषी विद्यापीठ यांच्यात समन्वयासाठी तालुका, जिल्हा, विभाग व राज्यस्तरावर समन्वय समित्या स्थापन करण्याचा निर्णय घेऊन अंमलबजावणी सुरु केली, याचे दृश्य परिणाम आता आपणास दिसून येत आहेत.

डिसेंबर २०१०च्या नागपूर येथील हिवाळी अधिवेशनात शेतकरी हिताशी प्रतारणा करण्याचा विदर्भ पैकेज अंतर्गत गैरव्यवहारास कारणीभूत ठरलेल्या ४०३ अधिकारी / कर्मचाऱ्यांविरुद्ध कडक प्रशासकीय कारवाई करून यापुढे शेतकरी हिताला बाधा आणणाऱ्यांची गय केली जाणार नाही, असा कडक इशारा दिल्यामुळे राज्यातील कृषी विभागातील अधिकाऱ्यांविरुद्ध देखील गैरवतनाबदल निलंबनाची कारवाई करून कडक प्रशासकीय धोरण स्वीकारले. भ्रष्टाचारास खतपाणी घालणाऱ्या कृषी सेवक, कृषी पर्यवेक्षक इत्यादी वर्ग - ३ कर्मचाऱ्यांच्या विभागीय स्तरावरील भरती प्रक्रियेत बदल करून

राज्यस्तरावर त्रयस्थ यंत्रणेमार्फत केंद्रीय पद्धतीने राज्यात एकाच दिवशी भरती प्रक्रिया राबविली व मुलाखत प्रकार बंद करून केवळ लेखी परीक्षेतील गुणवत्तेनुसार नेमणुका केल्याने विक्रमी वेळेत भरती प्रक्रिया पूर्ण करून एकही तक्रार प्राप्त झाली नाही, हे अभूतपूर्व यश आहे.

प्रशासन गतिमान व पारदर्शक करण्यासाठी कृषी साहाय्यकांना लॅपटॉप, संगणक देण्याचा निर्णय घेतला तर राज्यातील दरवर्षी २००० कोटीहून अधिक उलाढाल असलेली ठिक व तुषार सिंचन योजना ऑनलाईन करून अनुदान थेट शेतकऱ्यांच्या बँक खात्यात जमा करण्याचा निर्णय घेतला. शेतकऱ्यांच्या खर्चात २५ ते ३० टक्केहून अधिक बचत झाली. नुकतेच राज्य निधीतून सूक्ष्म सिंचनासाठी रुपये ४०० कोटींचा अतिरिक्त निधी मंजूर करून घेतला.

याव्यतिरिक्त शेतकऱ्यांना लागणाऱ्या खते, बियाणे, कीडनाशके,

जनमानसाची शिंदोरी

कृषी औजारे यांसारख्या कृषी निविष्टांची उपलब्धता, वितरण व गुणनियंत्रणात प्रभावी कामगिरी केली. यासाठी देशात प्रथमच गावपातळीवरील पीक रचना व खतांच्या होत असलेल्या वापराबाबत माहिती संकलित करून गाव हा घटक धरून कृषी निविष्टांचे नियोजन करण्यात आले. केंद्र शासनानेही याची नोंद घेतली. मा. मंत्रीमहोदयांनी प्रथमच शेतकऱ्यांसाठी टोल फ्री क्रमांक १८००-२३३-४००० सुरु केला ज्यावर आत्तापर्यंत १९००० हून अधिक कॉल्स प्रप्त झाले आहेत. १ लाखाहून अधिक निविष्टा केंद्रांची तपासणी करून नियमांचे उल्लंघन करणारी केंद्रे बंद करून टाकली, तर गैरव्यवहार करणाऱ्यांना गजाआड केले. पोलीस केसेस, साठा जप्ती, परवाने निलंबन, कोर्ट केसेस इत्यादी माध्यमातून कडक कारवाई करीत असतानाच बीटी कापूस बियांगेबाबत सरकारशी सहकार्याचे धोरण न ठेवणाऱ्या महिकोसारख्या कंपनीचा विक्री परवाना रद्द केला, त्यामुळे सर्व कृषी निविष्टा कंपन्या व वितरक सुतासारखे सरळ होत सरकारशी सहकार्याची भूमिका घेऊ लागले. खरीप २०१३ मध्ये प्रत्येक गावात, तालुक्यात, जिल्हात व राज्यात कृषी निविष्टा किती आहेत? कोठे आहेत? त्याचा विक्रीदर काय आहे? याबाबत वृत्तपत्रात जाहिराती व माहिती देऊन संपूर्ण पारदर्शकता आणली.

तर खतांसाठी शेतकऱ्यांची होणारी ओढाताण थांबविण्याकरिता जिल्हा स्तरावर स्टॉक व गावपातळीपर्यंत नियोजन यशस्वी ठरले. बांधावर खत वाटपसारख्या उपक्रमांमुळे शेतकरी गटांनी एकत्र येऊ लागले. खतांचे लिंकिंग तर सोडांच पण बँगवरील छापील किमतीपेक्षा वितरक कमी दराने शेतकऱ्यांना खत देऊ लागले. हे या योजनेचे उल्लेखनीय यशच आहे.

कृषी उत्पादनात बियाण्याचे महत्त्व लक्षात घेऊन 'शुद्ध बीजापोटी, फळे रसाळ गोमटी' या उक्तीनुसार राज्यातील बीजोत्पादन कार्यक्रम वाढविण्यावर जोर दिलाच परंतु राज्यात खाजगी कंपन्यांमार्फत दरवर्षी संशोधीत वाणांच्या नावाखाली बाजारात नववीन बियाणे आणून शेतकऱ्यांच्या होणाऱ्या फसवणुकीस आळा घालण्याकरिता मा. मंत्रीमहोदयांनी खाजगी कंपन्यांमार्फत राज्यात कोणतेही नवीन वाण विक्री करण्यापूर्वी कृषी विद्यापीठ त्तरावर २ वर्षे अभ्यासांती, त्याचे शिफारशीनंरतच बियाणे विक्री करण्याचा महत्त्वपूर्ण निर्णय घेतल्यामुळे वाणांची संख्या मर्यादित राहून शेतकऱ्यांची फसवणुकीपासून सुटका झाली.

उत्पादन वाढीसाठी सूक्ष्म नियोजनाची गरज लक्षात घेऊन राज्यात ९ कृषी हवामान विभागनिहाय अभ्यासगटांची नियुक्ती मा. कुलगुरु कृषी विद्यापीठ यांचे अध्यक्षतेखाली केली. कृषी धोरणात शेतकऱ्यांचे

प्रतिबिंब उमटण्यासाठी प्रत्येक जिल्ह्यात आत्मा यंत्रणेच्या माध्यमातून तालुका व जिल्हापातळीवर शेतकरी सल्ला समिती, गावपातळीवर शेतकरी मित्र अशी रचना निर्माण करून प्रत्येक जिल्ह्यात २०० ते २५० प्रगतशील व प्रयोगशील शेतकऱ्यांशी हा अभ्यासगट चर्चा करून राज्याचे कृषी धोरण त्या अनुषंगाने ठरविण्यात येणार आहे. सूक्ष्म नियोजनासाठी पूर्वीचे विभागीय पातळीवर खरीप पूर्व हंगामी नियोजन सभांचे आयोजन आत्ता जिल्हा स्तरावर मा. पालकमंत्री यांचे अध्यक्षतेखाली होऊ लागल्याने शेतीविषयक प्रश्नांची सखोल चर्चा होऊ लागली.

जागतिक हवामान बदलाचा शेतीवर परिणाम जाणवू लागल्याने, त्याच्या अभ्यासाकरिता महसूल मंडळ स्तरावर स्वयंचलित हवामान केंद्र उभारणीचा १०० कोटीहून अधिक रकमेचा प्रकल्प खाजगी गुंतवणूकदारांच्या माध्यमातून राज्यात सुरु होत आहे. यामुळे कृषी हवामान विषयक बाबींचा अभ्यास करून हवामान आधारित शेतकऱ्यांना नेमका सल्ला मोबाईल एसएमएस, एफएम रेडिओ इत्यादी दृक्शाव्य माध्यमातून दिला जाणार आहे. राज्यात १३ टक्के कोरडवाहू क्षेत्राची आर्थिक नाळ पाऊस व हवामानाच्या लहरीपणावर अवलंबून असल्याने त्यात स्थैर्य आणण्याचे मोठे आव्हान राज्य शासनासमोर आहे. त्याकरिता रुपये १०,००० कोटी नियतव्यय असलेले कोरडवाहू शेती अभियान सुरु करून त्याचे मार्गदर्शन पदी आंतरराष्ट्रीय ख्यातीचे शास्त्रज्ञ व महात्मा फुले कृषी विद्यापीठ, राहुरीचे माजी कुलगुरु डॉ. राजाराम देशमुख यांची नियुक्ती करून एक द्रष्टे पाऊल उचलले आहे. तर राष्ट्रीय कृषी विमा योजनेत बदल करून जोखीम स्तर वाढविल्यामुळे रब्बी २०११-१२ हंगामात शेतकऱ्यांनी भरलेल्या रुपये २७.२३ कोटी विमा हप्त्याच्या तुलनेत त्यांना रु. १३५.७० कोटीची नुकसानभरपाई मिळार आहे. देशात प्रथमच मोठ्या प्रमाणावर फळ पिकांसाठी हवामान आधारित विमा योजना २०११-१२ पासून राज्यात सुरु केल्यामुळे शेतकऱ्यांना पहिल्याच वर्षी रु. ४१ कोटीपर्यंत नुकसानभरपाई मिळाली. तर सन २०१२ च्या मुग बहारात संत्रा, मोसंबी व पेरु पिकांसाठी शेतकऱ्यांना आर्थिक नुकसानीपासून संरक्षण मिळाले आहे व अधिकाधिक शेतकरी विमा योजनेत भाग घेत आहेत.

आधुनिक तंत्रज्ञान शेतकऱ्यांपर्यंत पोहोचविण्यासाठी कृषी विभागाच्या वेबसाईटव्यतिरिक्त भारत संचार निगम लिमिटेडच्या सहकार्याने सुरु केलेल्या 'महाकृषी संचार' उपक्रमात तर १४ लाखांहून अधिक सभासद झाल्याने कदाचित जगातील हा सर्वात मोठा MOBILE CLOSE USESRS GROUP झाला आहे. शेतकऱ्यास असलेली नवीन तंत्रज्ञानाची ओढ लक्षात घेऊन व जागतिक स्पर्धेत आपला शेतकरी तयार होण्यासाठी शेतकऱ्यांचे परदेश अभ्यास दौरे मोठ्या प्रमाणावर सुरु करत त्यास भरीव आर्थिक मदत केली. यामुळे राज्यातील १७१ हून अधिक शेतकरी इस्ट्राईल, व्हिएतनाम, मलेशिया, हॉलंड, जर्मनी, स्विझलैंड, फ्रान्स, स्पेन इत्यादी देशातील कृषी विद्यापीठाचे शास्त्रज्ञ यांचा समावेश असून या उपक्रमामुळे शेतकऱ्यांना खूप फायदा होत आहे.

शेतीतील मजुरांच्या समस्येवर उपाययोजनेसाठी कृषी यांत्रिकीकरणावर भर दिला असून शेतकऱ्यांच्या परिश्रमाचे व कल्पकतेचे कौतुक म्हणून आपण त्यांना मा. राज्यपाल महोदयांचे हस्ते कृषिरत्न, कृषिभूषण, महिलांना जिजामाता भूषण, शेतीनिष्ठ, शेतीमित्र, सेंद्रियशेती कृषिभूषण व उद्यानपंडित इत्यादी पुरस्कार देऊन सपत्निक गौरवितो. हा गौरव समारंभ प्रथमच ग्रामीण भागात प्रवरानगर व नंतर डॉ. पंजाबराव देशमुख यांचा जिल्हा अमरावती येथे आयोजित केला. तर राज्यातील आत्मपर्यंत विविध पुरस्कार प्राप्त सर्व शेतकरी, कृषी व फलोत्पादन विभागाचे माजी मंत्री, राज्यमंत्री, कृषी विद्यापीठाचे कुलगुरु, कृषी विभागाचे माजी सचिव व संचालक यांचा अतिभव्य गौरव समारंभ भारतीय हरित क्रांतीचे जनक डॉ. स्वामीनाथन यांच्या अध्यक्षतेखाली १ जुलै २०११ रोजी शिवछत्रपती क्रीडा संकुल, पुणे येथे घडवून त्यांच्याही योगदानाचा सन्मान केला.

गतवर्षीच्या दुष्काळामध्ये कृषी विभागाच्या चारा उत्पादन प्रकल्पांच्या माध्यमातून राज्यात जवळपास ५० लाख मेट्रिक टन चारा उत्पादित केल्यामुळे शेतकऱ्यांना दिलासा मिळाला. दुष्काळ प्रतिबंधक उपाययोजनेकरिता साखळी सिमेंट नाला बांध, शेततळे या उपचारावर भर देत मुलस्थानी जलसंधारणावरदेखील कृषीविभाग भर देत आहे.

केवळ उत्पादन वाढवून भागणार नसून शेतमाल विक्री व्यवस्था सक्षम करण्याची गरज लक्षात घेऊन राज्यातील कृषी उत्पन्न बाजार समित्यांना त्यांचा बिडिनेस प्लॅन तयार करण्याच्या सूचना देण्याबोरेबरच शेतमाल आडती मधील विसंगती दूर करण्यावर भर दिला. पण न मंडळाच्या माध्यमातून बाजार समिती सचिवांसाठी उच्च शिक्षण घेतलेल्या सचिवांचे पेनल जाहीर केले असून, प्रत्येक जिल्ह्यात जिल्हा पणन व्यवस्थापकाची नियुक्ती केली आहे. आत्मा प्रकल्प उपसंचालक यांचेवर जिल्ह्यातील कृषी माल विपणन संबंधी जबाबदारी दिली असून, राज्यात प्रत्येक जिल्ह्यात धान्य, फळ व खाद्यमहोत्सव भरवून शेतकऱ्यांना त्याचा शेतमाल थेट ग्राहकांना विक्रीची संधी उपलब्ध करून दिली. तर मुंबई, ठाणे, पुणे, नाशिक, औरंगाबाद, नागपूर इत्यादी ठिकाणी शेतकरी गटांच्या माध्यमातून शहरातील मोठ्या गृहनिर्माण सोसायट्यांमध्ये थेट भाजीपाला विक्री व्यवस्था निर्माण करण्याचा प्रयत्न करण्यात येत आहे. कृषी पणन मंडळाचे दुर्बई येथे कार्यालय सुरु झाले असून, देशांतर्गत प्रभावी शेतमाल विपणनासाठी दिल्ली, कोलकाता, हैद्राबाद व चेन्नईसारख्या ठिकाणी पणन मंडळाची कार्यालये सुरु करण्यात येत आहेत. शेतमाल उत्पादन खर्च काढण्याच्या पद्धतीत सुधारणा करण्यासाठी राज्यात कुलगुरुंच्या अध्यक्षतेखाली समिती स्थापन केली आहे. तर राज्य शेतमाल भाव समितीची पुनर्चना करून त्यात शेतकरी व लोकप्रतिनिधींचा सहभाग वाढविला आहे. यासारख्या प्रयत्नांमुळे सन २०१२-१३ मध्ये शेतमाल विकावा लागू नये याकरिता मार्केटिंग फेडरेशनच्या माध्यमातून पर्यायी व्यवस्था उपलब्ध करून दिल्यामुळे शेतकऱ्यांना खाजगी व्यापाराकडून होणाऱ्या पिळवणुकीपासून व

आर्थिक नुकसानीपासून संरक्षण मिळाले आहे. राज्यात फेडरेशनच्या माध्यमातून जवळपास २५ लाख मे. टनाहून अधिक अशी विक्रीमी शेतमाल खरेदी केल्यामुळे बाजारातील किमती स्थिरावण्यास मदत झाली आहे. शेतकऱ्यांना त्यांचे शेतमालाला चांगला दर मिळण्यासाठी व्यापार महामंडळाच्या माध्यमातून व्यापाराला चांगला दर मिळण्यासाठी शेतमाल तारण योजना कार्यान्वित केली असून, यापुढे शेतकऱ्याला कोणत्याही परिस्थितीत आपला शेतमाल व्यापारांना पडेल किमतीत विकावा लागणार नाही, याची दक्षता घेतली असून शेतमाल साठवणुकीच्या दृष्टीने हंगामाच्या सुरुवातीपासून नियोजन केले आहे.

कृषी उत्पादन वाढीबोरेबरच कृषी शिक्षण व संशोधनबाबत महत्त्वपूर्ण निर्णय घेत कृषी तंत्र निकेतन अभ्यासक्रम पुनर्चना करण्याबोरेबरच राज्यातील आदिवासी भागात कृषी व संलग्न महाविद्यालये सुरु करण्यात आले. याव्यतिरिक्त शेतमालाचा उत्पादन खर्च कमी करण्यासाठी व पर्यावरणपूरक उपाय योजनांसाठी राज्याचे सेंद्रिय शेती धोरण जाहीर केले आहे. मा. मंत्रीमहोदयांच्या संकल्पनेतून कार्यान्वित झालेल्या विविध उपक्रमांमुळे शासनाच्या कृषी व पणन विभागाचा कारभार अधिकाधिक पारदर्शी व गरजेनुरुप झाल्यामुळे शेतकऱ्यांना याचा मोठा फायदा होत असून खच्या अर्थाने बळीराजा सुखावला आहे. मा. मंत्रीमहोदयांच्या पुढाकारामुळे सुरु झालेल्या विविध उपक्रमांना राज्य व देशपातळीवर सन्मानित करण्यात आले आहे.

श्री. विनयकुमार आवटे
अधीक्षक कृषी अधिकारी, पुणे विभाग, पुणे

सामाजिक परिवर्तनाच्या नव्या वाटेचा शोधकर्ता **अणाभाऊ साठे**

मानवाच्या प्रतिभेतून साहित्याची निर्मिती झाली. रसिकरंजन, स्वान्तसुख आणि जीवन दर्शन साहित्याची परंपरागत कला निर्मितीची चाकोरीबद्द वाट असतांना प्रथमच साहित्य सम्राट अणाभाऊ साठे यांनी सामाजिक परिवर्तनाच्या सत्यशोधनाची साहित्याद्वारा जगावेगळी माणसाच्या असण्याची वाट शोधण्याचा एलगार केला. त्यानी समग्र परिवर्तनाच्या साहित्याच्या अनुबंधनातून, वर्ग, वर्ण विरहीत एका सर्वस्वी नव्या रुपबंधतेला प्रथमच जन्म देण्याचे सामर्थ्य

दाखविले. फुले, शाहू, आंबेडकरांच्या विचारांचा वसा सामाजिक व्यवस्थेच्या चिंतनाचा मार्ग अवलंबिला. सत्य शोधनाच्या समाजक्रांतीचा झंझावात घेऊन त्यांनी विद्रोही साहित्य जगापुढे आणले. अणांच्या साहित्यातील क्रांतीचा धगधगता अंगार वेशीबाहेरच्या बहुजन समाजाला महाराष्ट्राच्या तसेच जगातील माणुसकीच्या मूल्यावर प्रेम करण्याचा विचारवाढांना भावला. हृदयाला भिडला. त्यांचा समाजक्रांतीचा आवाज जगभर, वारणा ते हालगापर्यंत पोहोचला. नवीन चोखंदलेल्या विचारांना समाजवादाच्या बरोबरच

अणांनी आंबेडकरी विचारांची धार लावली. त्यांनी गरिबांच्या, उपेक्षितांच्या शोषणाचे दुःख, व्यथा उजागर केल्या. सर्व स्तरातील अत्याचार लादलेल्या, वेशीबाहेरच्या, भटक्या विमुक्त, कामगार, दलित तसेच बहुजन समाजाला साहित्याच्या परिधात केंद्रस्थानी आणले. त्यातील निरूपतेचे कलात्मक प्रत्यकारी दर्शन घडविले.

नवीन वाटेचा शोध घेताना भांडवलशाही, वर्ण, वर्गवादी, मानसिकतेची कातडी

- प्रा. सुरेश दाभाडे

सोलवित त्यासाठी त्यांनी लहुजींची कुऱ्हाड, फकीराची तलवार, महात्मा फुलेंचा आसुड, आंबेडकरांचा भीमटोला आणि गाडगेबाबांचा सोटा हे क्रांतिकारी संघर्षाचे शस्त्र सामाजिक दंभाच्या काटेरी वाटेला साफ करण्यासाठी वापरले. सामाजिक परिवर्तनाच्या नव्या वाटेच्या साहित्यातील त्यांचा माणूस हा केंद्र आहे. माणसाला माणूस म्हणून जगू न देणाऱ्या व्यवस्थेला संपविष्ण्यासाठी अणा मानमुक्तीचा लढा काटेरी वाटेतून शोधीत राहिले. समताधारी समाज व्यवस्थेचे त्यांचे स्वप्न साकार करण्यासाठी साहित्यातून त्यांनी जीवंत माणसांना त्यांच्या कथेसह त्यांच्या वेदनेसह, व्यथेसह मांडले. तसेच त्यांच्या संवेदनांसहित संकटांनी पराभूत न होणाऱ्या रणझुंजारम्लोकशिक्षणासाठी भेटविले. सर्व प्रकारच्या अन्याय,

अत्याचाराविरुद्ध लढण्यासाठी त्यांनी समाजमनाची तयारी केली. संघर्षाची मशाल पेटती ठेवली. हीच अण्णाभाऊऱ्या साहित्याच्या सामाजिक परिवर्तनाच्या तत्त्वज्ञानाची ताकद आहे.

अण्णांचा जन्म १ ऑगस्ट १९२० साली वाटेगावला झाला. अण्णा वाटेगाववरुन १९३१ साली मुंबईत आले. त्यांचा साहित्य निर्मितीचा काळ १९३७ ते १९६२ पर्यंत निश्चित करता येईल. अण्णाभाऊ हे दलित साहित्यातील पहिल्या पिढीच्या साहित्याचे अग्रणी होते. अण्णांच्या स्मशानातील सोनं यश कथेने दलित साहित्यात माईल स्टोनचे - मैलाच्या दगडाचे योगदान दिले. स्मशानातील सोनं या कथेत त्यांनी जगण्यासाठीचा आणि भुकेसाठीचा संघर्ष व व्यवस्थेने चिरडल्या गेलेल्या माणसांचा संघर्ष मांडला. दलित साहित्याचा विकास त्यांनंतरच्या अनेक साहित्यिकांनी कथा, कविता, आत्मकथनांद्वारे दलित साहित्यिक व सांस्कृतिक प्रवाहाद्वारे पायाभरणी केली.

अण्णांचे साहित्य मग तो पोवाडा, वग, लोकनाट्य, कथा, कादंबरी, छक्कड असो ते सर्व दलित पीडित, सोशित उपेक्षित, कामगार व बहुजनांचे प्रतिनिधित्व करते आणि बहुजन समाजाची अस्मिता जागृत करते. प्रस्तापित समाजाच्या उतरंडीला आव्हान देते. त्यांनी साहित्यातून आपला माणूस शोधला ते जाती अंताची लढाई लढण्यास, बहुजनांची व्यवस्था निर्माण करण्यास, अन्यायाविरुद्ध लढण्यास, शेवटपर्यंत संघर्ष चालू ठेवण्यास अण्णा ३२ कादंबन्यांद्वारे, ७ कादंबन्यांवरील चित्रपटाद्वारे, १४ लोकनाट्याद्वारे, १४ कथासंग्रहाद्वारे आणि एका प्रवास वर्णाद्वारे, 'समर्ग समाज परिवर्तनाच्या नव्या वाटेचा शोधकर्ता' म्हणून यशस्वी झाले. अण्णाभाऊंनी सामाजिक जाणिवेतून साहित्य निर्मिती केली. ते आपल्या भूमिकेशी प्रामाणिक राहिले. त्यांनी विद्रोही साहित्यातून समताधिष्ठीत मानवी स्वातंत्र्याचा उद्घोष केला. अण्णांना शोषणाबद्दल मनस्वी चीड आहे. अण्णांनी अन्यायाविरुद्ध बंदुका ठासणारा वारणेचा वाघ, अण्णांची नायिका परिस्थितीशी झुँझणारी, जखमी होणारी पण कधीच पराभूत न होणारी, वारणेच्या खोऱ्यातील मंगला असो की अनेक संकटांनी पराभूत न होणारी चित्रा, पायातील पैंजणाची पवित्र कला जपणारी वैजयंता तसेच

चंदन, रुपा, मधुरा, रत्ना आणि अग्निदिव्य, अंहंकार, केवळ्याचे कणीस, अकलूज, भय, आवडी, संघर्ष, रानबोका, रानगंगा, वैरमुर्ती, डोळे मोडीत राधा चाले, चिखलातील कमळे आणि इंग्रजांच्या जुलमी सत्तेशी टक्कर देणारा फकीरा, तसेच परिस्थितीशी झुँझणारे ही समाजातील ऊर्मी, ऊर्जा घेऊन संघर्षाचे अपराजित विदारक जीवन जगणारी जीवंत माणसे साहित्यातून भेटविलीत. अशा प्रकारे मर्मभेदी साहित्य निर्माण केले. अण्णांच्या कथा विद्रोहाच्या, प्रहार करणाऱ्या, आदर्श मानव समाज निर्मितीकडे वाटचाल करणाऱ्या आहेत. अण्णाभाऊ हयात असते तर त्यांनी डफावर हात मारून गर्जून ललकारी मारली असती. आणि रयत शिक्षण संस्थेत जे भाषण केले. ते पुन्हा बोलून दाखविले असते की, 'माझ्या हातात जीवनानुभवाचा भरपूर माल आहे. ह्या सामग्रीच्या आधारे संघर्षाचा कर्कचून, पीळ भरून मी माझ्या कलाकृतीचा दोर ओढत असतो. मला लिहितांना उसणे नाट्य किंवा फसवे योगायोग शोधावे लागत नाहीत. माझी जीवंत पात्रे जी रणरणत्या उन्हातल्या जीवनाचा महासंघर्ष जगत असतात, त्यातून शोकात्मक पण अपराजित अशा जीवन नाट्याचे भेदक रसायन माझ्या कलाकृतीस ऊर्जा पुरवीत असते. साहित्यातील संघर्षाचा दोर चिवट असतो. तो सहजासहजी तुटत नाही. चुकून कुठे तुटलाच तर मी त्याला चिलबिलतो, पुन्हा तुटण्याची बात नाही.' ह्यदयाला भिडणाऱ्या मर्मभेदी साहित्याचे रसायन त्यांनी उलगडले असते. अण्णांनी खडा सवाल केला की, 'दगड विटेतून मजबूत भिंत होते. मग आपण तर जीवंत हाडा-मासांची माणसे आहोत.' सामाजिक न्यायासाठी त्यांनी एकतेचा अशा प्रकारे एलगार केला. त्यांनी जनतेवर आणि तिच्या संघर्षवर अढळ विश्वास ठेवला. महाराष्ट्र राज्याचे त्या वेळचे समाजकल्याण मंत्री बाबुराव भारस्कर, साहित्य सप्राट अण्णाभाऊ साठे, ज्याचे जळते त्यालाच कळते, म्हणून स्वतःहून अण्णाभाऊंना चिरागनगरला भेटायला गेले असता, 'माझा राजा मला लालदिव्याच्या गाडीतून भेटायला आला' म्हणून लुंगी आणि बनियनवर अण्णा धावतच बाहेर आले आणि बाबुराव भारस्कर यांचे स्वागत करण्यासाठी त्यांच्या गळ्यातच पडले आणि दोघांच्याही डोळ्यातून घळाघळा

ऑगस्ट २०१३

आनंदाश्रू वाहू लागले. असे स्वच्छ, निर्मळ, शुद्ध पारदर्शी हृदयाचे आरसपानी अण्णाभाऊ होते. कलाकारांची, शाहीर, तमासगीर, सामाजिक कार्यकर्ते यांची उतारवयात आबाळ होते, त्यांची दयनीय अवस्था पाहून बाबुराव भारस्कर यांनी कलाकारांसाठी मानधन देण्याची योजना त्यांच्या सेक्रेटरींना समजावली. पण, सेक्रेटरी साऊथ इंडियन असल्यामुळे त्यांना शाहीर, कलाकार यांची उमज आली नाही.

एकदा अण्णाभाऊ मंत्रालयात आले, बाबुराव भारस्कर यांना भेटले, तेव्हा बाबुराव भारस्कर यांनी सेक्रेटरीला बोलावून घेतले आणि हे लोकशाहीर अण्णाभाऊ साठे म्हणून ओळख वरून दिल्याबोरोबर अण्णांनी डफावर थाप मारून कानाला हात लावला व 'माझी मैना' ही लावणी खड्या आवाजात मंत्रालयाच्या ६व्या माळ्यावर, चाकरमानी सुटण्याच्या मोक्यावर सुरु केली. त्या वेळचे मा. मुख्यमंत्री वसंतराव नाईक यांनी विचारपूस केली की, बाबुरावांच्या केबीनसमोर कसली गर्दी आहे? नंतर सेक्रेटरीने योजना तयार केली. सामजकल्याण विभागाचे मंत्री म्हणून बाबुराव भारस्कर यांनी मा. वसंतराव नाईक साहेबांसमोर मंत्रिमंडळाच्या बैठकीत योजनेला लगेच याची मान्यता मिळवून घेतली आणि अण्णाभाऊ साठे यांना महाराष्ट्र शासनाचे मानधन सुरु झाले.

अण्णांच्या साहित्यातून माणसांना कसं असावं याचं शिक्षण मिळतं...

वास्तवाचं भान असावं पण दबू नये.

धीरंगभीर असावं पण तुटकं असू नये,
विद्रोही असावं पण निखारं नसावं,
बंडखोर असावं पण संयमी असावं,
विभारी असावं पण रुक्ष नसावं.

जनमानसाची शिंदोरी

स्व. वसंतराव नाईक
यांच्या जयंतीच्या
निमित्ताने त्यांच्या
प्रतिमेस मा. प्रदेशाध्यक्ष
माणिकराव ठाकरे
पुष्पहार अर्पण
करताना.

■ प्रदेश अध्यक्ष माणिकराव ठाकरे, अखिल भारतीय काँग्रेसचे सचिव, महाराष्ट्राचे सहप्रभारी सोराज जीवन वालिकी, पत्रकारांना संबोधित करताना.

ब्लॉक अध्यक्षांच्या बैठकीत मा. प्रदेश अध्यक्ष माणिकराव ठाकरे ब्लॉक अध्यक्षांना संबोधित करताना, प्रमुख मार्गदर्शक अखिल भारतीय काँग्रेसचे सचिव सोराज वालिमकी, प्रदेश सरचिटणीस ॲड. गणेश पाटील, यशवंत हाप्पे, प्रदेश सचिव संजय चौपाने, प्रदेश समन्वयक राजेश शर्मा.

४२

आ॒गस्ट २०१३

जनमानसाची शिंदेरी

www.shidori.maharashtracongress.com

प्रदेश पदाधिकाऱ्यांच्या बैठकीत पदाधिकाऱ्यांना संबोधित करताना प्रदेश अध्यक्ष माणिकराव ठाकरे त्यांच्या समवेत ना. पतंगराव कदम, प्रदेश उपाध्यक्ष शरद रणपिसे, महिला अध्यक्ष कमलताई व्यवहारे, प्रदेश उपाध्यक्ष गाबू थोँमस, मुंबई प्रदेश अध्यक्ष जनार्दन चांदूरकर.

भारतीय स्वातंत्र्य चळवळीचे जनक,
थोर स्वातंत्र्य सेनानी, समाज सुधारक

लोकमान्य टिळक

यांना पुण्यतिथी निमित्ताने

भावपूर्ण
श्रद्धालूंगी

साहित्य सम्राट, थोर समाज सुधारक

अण्णाभाऊ साठे

जयंती निमित्ताने

भावपूर्ण
आदशांली

महाराष्ट्र प्रदेश काँग्रेस कमिटी

द्रष्टे नेतृत्व, संगणक क्रांतीचे जनक

स्व. राजीव गांधी यांना

जर्यांती निमित्ताने भावपूर्ण आदराजली

महाराष्ट्र प्रदेश काँग्रेस कमिटी